

**Universitat de les
Illes Balears**

Planificació lingüística al Quebec: corpus i estatus del francès quebequès. Comparativa amb el cas català.

NOM AUTOR: Miquel Joan Gomila Brunet.

DNI AUTOR: 41570314E

NOM TUTOR: Rosa Calafat Vila

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau de Llengua i Literatura catalanes.

de la
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs acadèmic 2014-2015

ÍNDIX

BLOC I: Introducció..... 3-4

- a) Breu apunt sobre la situació sociolingüística al Quebec..... 4-7
- b) La variació lingüística del francès del Quebec..... 7
- c) Bilingüisme al Canadà..... 7-9
- d) Idioma anglès al Canadà..... 9-10
- e) Idioma francès al Canadà..... 10

BLOC II: Conceptes generals: Contacte de llengües

- 1) Fenòmens resultants del contacte lingüístic..... 11-12
- 2) Definició del parlant bilingüe..... 12-14

BLOC III: El francès quebequès. Planificació lingüística: corpus i estatus

- 1) Història del francès del Quebec des dels inicis fins a l'actualitat..... 15-19
- 2) Varietat i registre del francès quebequès. Comunitat lingüística, llenguatge de segona oralitat..... 19-25
- 3) Legislació lingüística al Quebec. La Bill 101. Un abans i un després per a l'estatus del francès..... 25-28
- 4) Estatus lingüístic. Organismes creats per a la normalització lingüística..... 28-30
- 5) El francès, llengua de treball..... 30-31
 - 5.1) Ús del francès a l'Administració i als organismes públics..... 31-33
 - 5.2) L'educació..... 34-35
 - 5.3) La presència del francès en les xarxes socials i les tecnologies de la informació..... 35-37
- 6) Conclusions..... 38-39
- 7) Bibliografia..... 40

Aquest TFG versarà sobre la situació sociolingüística al Quebec i les semblances i divergències -si escau- amb la llengua catalana.

El Quebec és un territori que forma part de l'Estat canadenc tot i que hi hagi hagut dos intents -fallits- de referèndum¹ per tal d'independitzar-se i esdevenir una nació lliure.

El Quebec és l'única regió majoritàriament francòfona de tot el Canadà, té un nivell d'autogovern bastant elevat la qual cosa li permet administrar-ne els recursos, elaborar-ne les pròpies lleis i, en definitiva, decidir-ne el futur (si continuen formant part de l'Estat canadenc, si s'independitzen, si opten per fórmules mixtes, etc.). Només algunes competències estan cedides a tot el Canadà. La política més rellevant -i també més polèmica- és la lingüística, perquè és la que regula l'ús de la llengua francesa a tot el Quebec i li garanteix una situació predominant a tots els nivells de la societat. El que pretén, per tant, és fer que sigui inevitable conèixer la llengua francesa per poder fer vida amb normalitat al Quebec i exigeix que tothom qui ocupi un càrrec públic o privat, faci feina a una empresa d'alt prestigi, treballi per a l'Administració o simplement sigui escombriaire, hagi de conèixer la llengua. Vol, en definitiva, «normalitzar-la» i defensar-la davant la forta influència que exerceix l'anglès a tot el continent americà (per la pressió dels Estats Units i de la resta del Canadà, majoritàriament anglòfons) i intentar evitar la substitució lingüística -que ja s'ha donat a altres zones històricament francòfones del Canadà² i on avui dia els francòfons estan en franca minoria³- i la diglòssia, que era molt

¹ El primer referèndum que es va celebrar data del 1980. El resultat fou molt dolent per als partidaris de la independència. Així, les dades extretes mostraren un 40,44% a favor de la secessió mentre que un ampli 59,56% optava per continuar formant part del Canadà. Pel que fa al segon referèndum, celebrat el 1995, el resultat fou molt igualat pels independentistes i els unionistes. El referèndum va tornar a perdre's però la distància entre les dues opcions es va acursar. Així, un 49,42% foren partidaris de la secessió mentre que un 50,58% volgueren romandre al Canadà. Per tant, la diferència sols no arribà a un punt percentual.

² S'ha encunyat el terme «francocanadenc» que designa tots aquells habitants del Canadà amb avantpassats que vivien en assentaments francesos del territori que avui dia és conegut com «el Quebec». Actualment, però, aquesta denominació fa referència a qualsevol francòfon que se situï dins les fronteres canadenques, sigui quebequès o no. Cal remarcar la diferència de significat del terme depenent de si aquest és en anglès o francès. Ja que en la primera llengua, el compost «French Canadian» no fa necessàriament referència a qualcú amb avantpassats francesos sinó que pot englobar, també, la recent immigració francesa que ha rebut el Canadà en els darrers anys. Així doncs, contemporàniament, el terme «francocanadenc» és rebutjat per la immensa població quebequesa, especialment des de la Revolució Tranquil·la ja que fa referència a motius ètnics. Els ciutadans del Quebec prefereixen, doncs, la denominació moderna «quebequès/a» per identificar-se. És una definició cultural i lingüística, sense necessitat de remuntar-se als orígens.

³ Per tant, les zones històricament francòfones de les quals parlàvem i on els francòfons són minoria -menys al Quebec- són les següents: Ontario (denominats els francòfons franco-ontariensos), Manitoba (*franco-manitobains* en francès), Saskatchewan (*fransaskois*), Alberta (*franco-albertains*), Columbia Britànica (*franco-columbians*), Yukon

freqüent en el passat en el Quebec. Ja que, tot i que els francòfons fossin la immensa majoria del país, els llocs de prestigi estaven controlats per anglòfons. Això feia calar la concepció del fet que l'anglès era la llengua de prestigi, útil, la que actuava com a ascens social i que servia per progressar; mentre que la llengua francesa era relegada a l'àmbit col·loquial i/o familiar i era vista com quelcom prescindible i que no era signe d'alta distinció. Això creava certs comportaments lingüístics i l'associació que la llengua francesa no era tan vàlida.

Com a reacció a aquesta situació lingüísticohistòrica, es produí la «Revolució tranquil·la» on la majoria de quebequesos varen alçar-se per defensar que el francès ocupàs un paper rellevant, el que li tocava històricament i per majoria demogràfica.

Es produeix una similitud en el cas català ja que, en certs moments històrics, el català estava prohibit en nombrosos àmbits d'ús i pràcticament només s'acceptava en entorns domèstics, mentre que l'espanyol s'utilitzava per a tota la resta. Això ocorregué, per exemple, durant el franquisme⁴.

a. Breu apunt sobre la situació sociolingüística al Quebec

La satisfacció dels quebequesos davant a la situació actual del francès i el nivell d'autogovern assolit no és suficient. Els quebequesos han volgut celebrar dos referèndums, han donat majories absolutes al Partí Québécois⁵ i han exigit ampliar les seves competències reiterades vegades.

(*franco-yukonnais*), territoris del nord-est (*franco-tenois*) i el territori de Nunavut (*franco-nunavois*).

⁴ Aquesta persecució del català per part del franquisme queda palesa amb unes declaracions que va fer Franco l'any 1939 on postulava que «La unitat nacional la volem absoluta, amb una sola llengua, el castellà i una sola personalitat, l'espanyola». Per tant, hi hagué una prohibició explícita de la publicació de llibres en català, almenys fins al 1946. Posteriorment, es varen publicar clandestinament algunes obres en català. A part, quan hi va haver la fi de la Segona Guerra Mundial i el règim espanyol va voler canviar-ne la reputació de cara a l'exterior, es varen fer algunes concessions a la cultura catalana. Com ara permetre a l'agrupació *Orfeó Català* fer obres teatrals en català i, quant a la publicació de llibres, es permeté l'edició d'obres clàssiques però no juvenils. No volien que el català arribàs a totes les capes de la societat i els llibres en català fossin «best-sellers» sinó que volien circumscriure la cultura catalana a un públic elitista i allunyar-la del conjunt social. Per tant, el franquisme cercava que la llengua de prestigi i en la qual haguessin d'estar escrits tots els llibres fos l'espanyol, només permetia uns àmbits d'usos molt limitats al català.

⁵ El *Parti Québécois* (les seves sigles són PQ, en català significa «Partit Quebequès») és un partit polític que propugna la independència del Quebec respecte la resta del Canadà. Ideològicament, es defineix com a socialdemòcrata i, en l'escala de l'espectre polític, se situa al centre-esquerra. Històricament, fou fundat l'11 d'octubre de 1967 i avui dia encara

Si ens centram en la situació lingüística a Montreal, veurem com es tracta de l'únic territori bilingüe del Quebec, l'anglès hi té una presència significativa i la comunitat anglòfona no fa ús del francès. El coneixen per la pressió de l'entorn i les lleis que en regulen l'ús, però no en fan ús directe; reclamen que els seus drets lingüístics siguin respectats. A més a més, tenen tota una sèrie de recursos públics (com ara hospitals, escoles, universitats, etc.), a part de mitjans de comunicació en anglès, que els garanteixen poder fer vida normal al Quebec sense necessitat d'haver d'emprar en absolut el francès de forma activa, simplement serien el que es denomina «bilingües passius», amb coneixement de l'idioma però que no l'empren o, si ho fan, és de manera testimonial. De la mateixa manera, es produeix un fenomen paral·lel amb el català. És considerat a l'Estat espanyol com a «cooficial» i els parlants tenen «dret» a fer-lo servir però no «l'obligació» de conèixer-lo⁶. El que no succeeix amb la llengua espanyola perquè la Constitució estableix que tots els espanyols tenen l'obligació de conèixer-la i el dret d'emprar-la. És a dir, hi ha una situació de desigualtat lingüística. Mentre tots els habitants de l'Estat han de conèixer per llei l'espanyol, els habitants de les Comunitats Autònomes només tenen el dret d'utilitzar la llengua «cooficial» (català, basc o gallec) i no n'és obligatori el coneixement. Això a la pràctica provoca que en les zones «bilingües» (entenen amb això els territoris on hi ha dues llengües oficials), el coneixement del català, basc o gallec és «optatiu» i «voluntari» mentre que ningú no pot prescindir de saber espanyol.

Ambdues comunitats existents a Montreal, la ciutat més poblada del Quebec i oficialment la capital del país, fan vides a part i difícilment s'entremesclen. Ambdues tenen una identitat força definida, els anglòfons se senten simplement «canadencs» en el sentit tradicional del terme, i els francòfons se senten «quebequesos», pot ser també en cert grau canadencs, però avantposant la identitat pròpia a la del conjunt de l'Estat. Poden sentir-se «canadencs» però ho fan «a la quebequesa», defensant la llengua pròpia com a símbol definitori de la seva identitat. De fet, els angloparlants al Quebec són vistos com a «no quebequesos» i els francòfons els denominen, sovint despectivament, «anglesos».

Seria un fenomen similar, tot salvant les «distàncies» històriques i sociològiques, al que succeeix en els territoris de parla catalana. Al Principat, per exemple, s'ha denominat als castellanoparlants «xarnegos» (de forma clarament despectiva) tot i que avui dia aquesta accepció està en desús i es considera clarament discriminatòria, no afavoreix la integració lingüística perquè estigmatitza els parlants d'espanyol. A més, originàriament, l'ús del mot

té una forta incidència en la vida social i política del Quebec. Es conegut perquè fou l'organitzador dels dos referèndums per la secessió que s'han realitzat fins al moment.

⁶ Tal i com diu la Constitució espanyola de 1978 -vigent avui dia- en el seu article núm. 3, referent a l'espanyol i els drets i deures dels seus parlants: «El castellano es el idioma oficial de la República. Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones. Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional».

no es referia, citant el DIEC2, a “Immigrant castellanoparlant resident a Catalunya, dit despectivament.” (tot i que avui dia en sigui l'accepció més coneguda) sinó que feia referència, continuant amb la versió del DIEC2 en xarxa, a «Fill d'una persona catalana i d'una de no catalana, especialment francesa, dit despectivament”. Aquesta aparició del mot fou causada sobretot pel mestissatge de la societat catalana arran de la industrialització. Aquest fenomen provocà que hi hagués molta immigració espanyola provinent de diferents zones de l'Estat -sobretot del sud-. A Mallorca, però, l'ús «foraster» únicament fa referència a aquells que tenen com a llengua habitual i familiar el castellà (fins i tot si han arribat a adoptar el català com a llengua vehicular tot i tenir progenitors forans) i sol tenir una càrrega negativa. El terme no s'empra per designar ni valencians ni catalans, per tant, duu implícit la unitat lingüística. És vigent avui dia, fins i tot entre els joves i es fa la distinció entre «mallorquí» i «foraster». Segons el DCVB, «foraster» significa «Forà; situat fora de la població; cast. *foráneo, rural*. Són compreses en lo dit ban totes les vinyes esparces e forasteres de la dita parròquia de Rubines, doc. a. 1419» i l'accepció que duu implícita la unitat de la llengua és la següent (també segons el DCVB) «Castellà de nació o de llenguatge (Mall.); cast. *Castellano*». Al País Valencià, els castellanoparlants són designats com a «xurros».

No només és important la percepció que tenen els francòfons dels anglòfons –que ja hem dit que els primers identifiquen els segons com anglesos- o com veuen els catalanoparlants als castellanoparlants en els diferents territoris de parla catalana. Si no que cal que ens deturem un moment a analitzar el sentiment de pertinença que tenen el global dels ciutadans –independentment de la seva llengua-. Si ens centram en el cas del Principat i demanam pel sentiment d'identificació nacional, veurem que es produeix un fenomen dual de «doble identitat». És a dir, el fet de pertànyer a l'Estat espanyol fa que un gruix important de ciutadans catalans se sentin, a part de catalans, també espanyols. Constitueix un segment força important de la població catalana que es considera «catalana» i «espanyola» alhora, és a dir, «tant catalana com espanyola». Hi ha estudis elaborats per la Generalitat de Catalunya que apunten que el nivell d'identificació a parts iguals amb Catalunya i el conjunt de l'Estat és una dada no gens menyspreable. Aquesta gent podria definir-se com a «catalanoespanyola», la seva identitat és «doble» i no s'entendria l'una sense l'altra⁷.

⁷ El darrer Baròmetre de Valoració del Govern realitzat pel Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya a 1600 persones en les dades compreses entre el 26 de novembre i el 18 de desembre del 2015 apunta que, els ciutadans que se senten «tant catalans com espanyols», és a dir, que tenen una identitat dual i que no en superposen cap de les dues, representen el 35,9%, un nombre gens menyspreable. Si ens centram en les altres dades, veurem que el 49,7% dels catalans se senten «més catalans que espanyols» o bé «únicament catalans». El tant per cent d' «únicament espanyols» és el més minso ja que enregistra un 4,7%. Aquestes dades d'identificació amb el territori són cabdals perquè van lligades amb la llengua emprada i són normalment proporcionals al desig d'independència. S'ha demostrat que, com es pot pensar, el gruix de votants del «sí» per la independència resideix en els percentatges amb més identificació amb la catalanitat i que l'espanyolisme té la seva força en aquells que avantposen el sentiment espanyol al català. Tot i que pot haver-

Tornant al tema de Montreal, cal dir que la ciutat està separada en dues zones clares; una de predominança anglòfona i l'altra de majoria francòfona. Per tant, es pot dir que són dos mons que comparteixen espai físic però que tenen uns referents, usos lingüístics i una cosmovisió diferent.

Els anglòfons de Montreal són sovint consumidors de mitjans en anglès que cobreixen tot el territori del Canadà i no solen veure televisió francòfona editada al Quebec. A part, gaudeixen d'un diari propi de la ciutat de Montreal que s'edita exclusivament en anglès i que està adaptat a la realitat local. Sovint, alguns anglòfons són força bel·ligerants pel que fa a qualsevol intent de normalització del francès i la majoria sol votar partits anglòfons i que defensen la pertinença del Quebec al Canadà.

b. La variació lingüística al francès del Quebec

Pel que fa a l'aspecte lingüístic, ens interessarà també veure com ha sorgit un debat al voltant de si l'anglès que es parla actualment a la ciutat de Montreal s'ha de considerar simplement anglès estàndard canadenc o si n'ha sorgit una varietat pròpia. Un dialecte singular fruit, especialment, del seu contacte amb el francès. Amb això analitzarem com el rotatiu anglès de Montreal inclou un cert nivell de gal·licismes que no tenen traducció ja que són entesos per als anglòfons quebequesos però que, si un anglòfon no quebequès llegeix el diari, possiblement no entengui què hi diu ja que el terme està en francès i no s'hi aporta cap traducció a l'anglès. Es dona, doncs, per sobreentès i podria dir-se que apareix un cert dialecte «montrealenc» o «quebequès» de l'anglès que es distingeix del de la resta del Canadà. També s'analitza que els diferents apartats del diari tenen el títol exclusivament en francès o que alguns columnistes utilitzen mots en francès sense traducció. Per tant, el «contacte entre llengües» no es donaria de forma unidireccional -de l'anglès al francès- sinó que seria bidireccional -ambdues s'influenciarien-.

Com que l'anglès disposa d'una posició molt superior al francès, aquest no necessita de regulació per evitar gal·licismes, de fet, no suposen cap perill per a l'anglès sinó que es considera un tret de riquesa lingüística. Però el francès quebequès sí que ha necessitat de la creació d'una Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa per tal d'evitar l'ús d'anglicismes i mantenir-ne la puresa.

c. Bilingüisme al Canadà

El bilingüisme poblacional al conjunt de l'Estat canadenc, segons dades de l'any 2001, és present sobretot al Quebec i Nova Brunswick. A la resta del territori, la proporció bilingüe és més baixa que als altres dos territoris esmentats. El Quebec, però, és el territori que més

hi algunes discordances (gent independentista de sentiment espanyol o gent unionista que se sent catalana) les tendències generals són clares.

bilingües acull, especialment en l'etapa compresa entre el 1951 i el 2001. Els bilingües canadencs, per tant, se concentren a les àrees de Quebec, Ontario, Columbia Britànica i Nova Brunswick. Això és a causa de la concentració de francòfons que hi resideixen. Tots els lingüistes apunten que els usuaris de codis lingüístics minoritaris -o minoritzats- tendeixen més al bilingüisme que els usuaris dels codis lingüístics més potents o forts. Així, a nivell canadenc, el nivell de bilingüisme era cinc vegades més fort en els canadencs bilingües que en els unilingües. També cal dir que és dins el territori del Quebec on els anglòfons són més bilingües que al conjunt canadenc. (Galindo 2010: 17)

L'autor Chevrier fa una divisió del Canadà en funció de zones lingüístiques. Així, estableix una àrea de parla francesa que inclou el Quebec i parts d'Ontario i Nova Brunswick on el francès encara perviu (tot i que Ontario és la zona més precària de les tres). La segona àrea lingüística seria de caire anglòfona, situada fora del Quebec, on l'anglès seria gairebé hegemònic i, segons indiquen dades oficials, la poca població francòfona està sent assimilada o no presenten cap tipus d'oposició a la situació d'anglesització actual. Per acabar, a la tercera àrea lingüística hi hauria relació entre diferents llengües a ciutats com Ottawa, Montreal i Moncton on francès i anglès conviuen diàriament tot i que no sempre equitativament.

Novament, cal que ens situem al Quebec, concretament a Montreal, per afirmar que és l'única ciutat gran de tot el Canadà on els col·lectius francòfons i anglòfons han cohabitat durant més temps al llarg de la història; cadascun han anat fent vida normal en les seves llengües tot i que la convivència no sempre hagi estat cordial i s'hi hagin pogut produir episodis de tensió social. (Galindo 2010: 42)

El mateix Chevrier postula que el paper del francès en el global dels Estats Units i el Canadà és molt precari i aquest necessita del suport estatal per tal de garantir-ne la supervivència, altrament la residualització i la minorització són inevitables. El francès té poca capacitat d'atraure els immigrants davant un anglès fort, la llengua més potent del món i la considerada «internacional»; a part que el Quebec viu al costat d'un «monstre» polític com són els Estats Units d'Amèrica.

Algunes manifestacions d'oposició a la llei són la creació d'associacions com l'APEC (*Alliance for the Preservation of English in Canada* o l'Aliança per a la Preservació de l'Anglès al Canadà). Aquest col·lectiu va publicar al periòdic Toronto Star un article tot alertant de l'aplicació de la *Bill 101* i el que se'n derivava: oficialitat única del francès, prohibició de panells, cartells i retolació en anglès, obligació d'escriure totes les publicacions en francès, consideració d'aquesta llengua com a pròpia en els negocis, entre d'altres. Aquesta associació considerava que els angloparlants quebequesos veien minvats, reduïts i amenaçats els seus drets lingüístics. A part, postulava que si una llei de característiques similars s'aplicàs a Ontario, consideraria aquests com a «ciutadans de segona» quan són la immensa majoria; a part de dotar els francòfons d'un rang superior davant qualsevol altre grup ètnic. L'APEC pretenia que els municipis es declarassin únicament monolingües en anglès i tenia com a eslògan «Una llengua uneix, dues divideixen». (Galindo 2010: 43)

Yaron Matras posa de manifest que el conflicte lingüístic o idiomàtic pot resoldre's de moltes maneres, tantes com models lingüístics hi ha (plurilingüisme a Suïssa, unilingüisme

a França, cooficialitat de les Autonomies a l'Estat espanyol...). Però diu que la planificació lingüística és sempre el reflex de tensions socials que hi pot haver entre diferents grups ètnics. La llengua és simplement el pretext pel qual els conflictes es manifesten.

La *Bill 101* per tant postulava que el francès fos l'idioma diari i comú del treball, les comunicacions, l'educació, el comerç i els negocis. En definitiva, era la llengua normal (i normalitzada) de la vida pública i privada de la societat, la llengua vehicular. La llei fou aprovada pel *Parti Québécois* (Partit Quebequés) d'ideologia nacionalista i independentista que estava en contra del paper preponderant que històricament havia tengut l'anglès en les elits quebequeses. Fet paradoxal que les classes altes tenguessin la llengua de Shakespeare com a llengua d'identificació en una societat pràcticament monolingüe en francès (Galindo 2010: 44).

Cal dir que, malgrat la preponderància oficial i social del francès al Quebec, la situació és més de bilingüisme que de monolingüisme francès. L'anglès s'aprèn al sistema educatiu bàsic i superior -Universitat- a part que els francòfons poden sintonitzar el sistema radioelèctric anglòfon i són consumidors de programes en la llengua de Shakespeare. Això té un doble efecte: els anglòfons també estan igualment exposats al francès perquè tenen al seu abast mitjans de comunicació francòfons. (Galindo 2010: 45)

Pel que fa al context català, podem fer un paral·lelisme amb associacions que han criticat les lleis de Normalització Lingüística del Parlament de Catalunya i les han considerades com a «enemigues del castellà» i d'intentar eliminar i perseguir aquesta llengua i els seus parlants. Seria el cas de CCV (Convivència Cívica Catalana) a la pròpia Catalunya autonòmica. Als altres territoris de parla catalana, totes les entitats que demanen la derogació de les lleis de Normalització lingüística i el dret a la lliure opció de llengua a l'educació neguen la unitat de la llengua. Pel que fa a les Balears, el Círculo Balear en seria l'equivalent a l'arxipèlag. La plataforma «No hablamos catalán» representaria el seu homòleg a la Franja. Quant al País Valencià, qualsevol grupuscle del blaverisme en podria ser l'exponent o fins i tot la pròpia Generalitat valenciana. A la Catalunya nord, els impediments de normalització lingüística també vénen per part del govern de La République que considera que «La llengua francesa és l'única oficial».

d. L'idioma anglès al Canadà

Si ens centram en les dades de l'estudi *Languages in Canada: 2001 Census* veim quina és la situació actual de l'anglès al país nord-americà. Així, ens diu que al 2001 la llengua materna majoritària de la població és l'anglès, amb un 59% mentre que el francès és present en un 23%. No obstant això, l'ús de la llar i l'ús social no van sempre lligats; així ens trobam que un 68% de canadencs són anglòfons a casa seva i un 22% són francòfons. Això posa de manifest que l'anglès té una capacitat d'atracció al conjunt del Canadà superior a la del francès. Cal remarcar que la «deserció lingüística» dels francòfons cap a l'anglès es produeix fora del Quebec, així un 38% dels francòfons utilitza l'anglès a la llar en comptes de la seva llengua nadiua.

Cal dir que les persones que viuen a entorns on ambdues llengües estan en permanent contacte, tenen més tendència al bilingüisme. Això es veu a l'àrea metropolitana de

Montreal; el 64% de la població d'Ottawa-Hull (zona quebequesa) i el 37% d'Ottawa-Hull (zona d'Ontario) parlen indistintament francès o anglès (Galindo 2010: 16-18).

e. L'idioma francès al Canadà

L'únic territori del Canadà on hi ha una majoria clarament francòfona és el Quebec i és l'únic indret canadenc on l'idioma oficial és el francès.

Seguint amb el Cens del 2001, el 31% de canadencs poden tenir una conversa fluïda en francès, d'aquest percentatge un 23% correspon al nombre de persones que tenen el francès com a llengua inicial. A part es veu l'evolució que ha experimentat el francès al llarg de la història. Així, entre els anys 1951 i 2001, els francòfons passaren del 4,1 al 6,8 milions però al global de la població varen disminuir en passar d'un 29% a un 23%. Fenomen degut a la forta immigració de persones no francòfones. Cal destacar-hi que antigament -a la dècada dels 70- les dones francòfones tenien una taxa de natalitat superior a la de qualsevol altre grup lingüístic, fet que provocà que el 30% dels canadencs fos francòfon. Tot i que, fora del Quebec, la majoria de francòfons aprenen com a idioma de la infantesa l'anglès en comptes del francès. La transmissió intergeneracional no és segura, molt menys quan un dels dos progenitors és angloparlant. En el conjunt del Canadà s'enregistra un 86% de francòfons dels quals un 81% viu al Quebec, quedant així només un minso 5% de francòfons fora de les fronteres quebequeses.

Fora del Quebec, les dades són força divergents respecte a l'ús del francès. Així, mentre Nova Brunswick és la província amb més francòfons amb un 33%, el conjunt d'aquest territori afegint-hi Ontario constitueixen quasi 3/4 de la població francòfona fora del Quebec. De fet, fora d'aquestes zones esmentades, el percentatge de francòfons és irrisori amb un ínfim 3% i en continua recessió. Malgrat tot, es té constància d'un cert augment de les converses en francès per part d'un interlocutor nadiu amb qualcú que no té el francès com a llengua inicial, és a dir, veim una predisposició per part dels francòfons de fora del Quebec a emprar la seva llengua amb aquells que no l'han apresada des de petits. Així, aquestes converses augmentaren entre el 1971 i el 2001 del 4% al 7% gràcies als programes escolars de segon idioma per part de les escoles angleses. Veim, doncs, que la presència de la llengua en el sistema educatiu és fonamental -però no decisiu- en el redreçament de la situació lingüística. Al Quebec, però, el gruix de població que empra el francès quotidianament tot i no ser-ne la seva llengua inicial és força major, això és a causa de la gran població que té una llengua inicial que no és l'anglès ni el francès i que, en anar a viure al Quebec, aprèn únicament el francès pel context atmosfèric -predominantment francòfon- i per les polítiques del Quebec de requisit lingüístic per als al·lòfons. Aquests normalment són capaços d'expressar-se fluidament en francès però no en anglès, d'aquí que facin augmentar el nombre de francòfons (Galindo 2010: 24-26)

CONCEPTES GENERALS: CONTACTE DE LLENGÜES

1. Fenòmens resultants del contacte lingüístic

S'utilitza el terme «llengües en contacte» per designar el fenomen d'ús lingüístic de dues o més llengües dins una determinada societat⁸.

Fruit d'aquest contacte entre llengües, hi pot haver tres resultats diferents. Un d'aquests resultats té a veure amb la preservació de la llengua, un altre fenomen porta al canvi lingüístic i, finalment, com a resultat d'aquest contacte, es pot crear una llengua totalment nova. Segons Winford, molts de casos de llengües en contacte poden ubicar-se dins un o un altre fenomen però en d'altres és difícil delimitar a quina categoria entrarien ja que a vegades poden estar situats dins dos o més fenòmens.

Passem ara a definir aquestes situacions:

En primer lloc, es produeix el manteniment idiomàtic. És la situació on una comunitat lingüística determinada conserva la seva llengua i la transmet de generació en generació, garantint-ne així la seva (super)vivència. La llengua, a més, disposa d'una certa estabilitat i no sofreix molts de canvis amb el pas de temps. A part que el seu sistema morfològic, lèxic, sintàctic i fonètic continua intacte i no pateix cap tipus de modificació que transformi la llengua significativament.

Dins aquest subgrup, podem esmentar el préstec. Aquí faríem referència al nivell d'influència sobre el lèxic i l'estructura idiomàtica de l'idioma. Aquesta influència s'anomena «préstec». És la incorporació d'elements externs a un idioma per part d'usuaris d'un determinat grup lingüístic.

Aquest préstec pot ser més o menys significatiu i tenir una forma o una altra. Pot ser adoptat de forma casual; esdevenir hegemònic, tenir molta importància i ser rellevant o simplement ser anecdòtic o temporal. Els préstecs lèxics -verbs, adjectius, adverbis- són els més comuns. Cap idioma, per molt poderós que sigui, ha evitat adoptar-ne en un moment o altre de la seva història.

Un altre subtípus serien les situacions de convergència estructural. Això ocorre en idiomes que tenen certa proximitat geogràfica o que tenen societats multilingües. A vegades aquestes influències entre idiomes pot ser tan elevada que els mateixos idiomes, en influenciar-se i barrejar-se mútuament, són difícils de delimitar i definir. Aquests límits també són difusos per als parlants.

A més de les situacions on es produeix un canvi de codi (*code switching*). Pot mantenir-se l'idioma però si aquest està en permanent contacte amb un(s) altre(s), això pot fer que el «canvi de codi» esdevengui un fenomen usual. Es denomina així al fet d'utilitzar dos o més codis lingüístics en el mateix discurs i a vegades fins i tot en la mateixa oració. Seria el

⁸ Vegeu Weinreich, Uriel. 1996. *Llengua i Ús: Llengües en contacte*. Editorial Bromera. Barcelona.

fenomen català-castellà als Països Catalans o espanyol-anglès a Nova York entre la comunitat hispanoparlant.

Aquest contacte entre dues o més llengües pot arribar a produir el «canvi de llengua». Aquest pot ser total o simplement parcial. L'adquisició del nou idioma per part d'un parlant i la deserció cap a un altre pot ser completament reeixida -és a dir, sense cap tipus d'influència de l'idioma anterior- o amb fortes característiques de l'idioma originari. Seria el cas de la immigració hispanoparlant dels EUA on les segones i terceres generacions d'immigrants no tenen quasi influència de l'espanyol quan utilitzen l'anglès. Tot i que s'han donat alguns casos on la llengua nadiua -l'espanyol en aquest cas- influeix fortament l'anglès emprat pels fills de la immigració hispanoamericana. En aquest cas, podem distingir-hi dos fenòmens: el primer, on la població immigrada adopta una determinada llengua en detriment de la pròpia però amb trets lingüístics determinats de la llengua inicial -ara ja abandonada-. O el cas que la població immigrada ha adoptat la llengua de la metròpoli a la força i ha perdut la seva. Aleshores el que fan és convertir la llengua invasora que els ha estat imposada en una arma contra «l'invasor». És a dir, seria com «anihilar l'enemic des de dins» o fer una distinció de la llengua «de la metròpoli» amb la «de la colònia» tot i que es tracti de la mateixa (Galindo 2010: 45-54).

El tercer subgrup estaria centrat en llengües que són resultat del contacte entre idiomes. Aquestes donarien lloc a argot (pidgins), criolls i llengües bilingües mesclades (Galindo 2010: 45-54).

En seria un exemple el *spanglish* parlat avui dia als EUA per part de la comunitat hispanoparlant: un idioma creat a partir de l'anglès i l'espanyol i que té característiques d'ambdós. També s'ha concebut la creació del *franglais* (francès i anglès) o *catanyol* (català i espanyol).

g. Definició del parlant bilingüe

A causa del contacte lingüístic, podem diferenciar diversos fenòmens que ocorren entre els parlants: préstec lèxic, transferència, calc, interferència, difusió, relexificació, alternança de i barreja de codi, adquisició de la L2 incompleta, convergència gramatical, reducció estilística i mort de l'idioma, entre d'altres (Redouane 2005; Poplack 1993: 5).

Pel que fa al préstec lingüístic, observem que és l'adaptació del lèxic a les estructures morfològiques i sintàctiques -a voltes també fonològiques- de l'idioma d'arribada. Els préstecs acostumen a tenir els mateixos trets de l'idioma nadiu -menys l'aspecte etimològic-; a causa d'aquesta integració i fusió quasi perfecta dins la llengua receptora, no poden ser considerats com a quelcom aliè per als parlants. Tampoc no poden ser considerats «préstecs actius» en sentit històric perquè són transmesos naturalment a l'igual que qualsevol altra unitat lèxica del sistema.

Si ens centrem en el préstec lèxic, veim que lingüísticament és diferent d'un altre fenomen resultat del contacte entre llengües com és el «calc lèxic». En el primer cas, la fonètica originària s'adapta a la fonologia de la llengua de recepció -sense que hi hagi cap traducció. En el segon cas, sí que es dona una adaptació semàntica o una traducció dels morfemes de

la forma original. A més, cal dir que el préstec es relaciona amb els estrangerismes, de fet, al capdavant un préstec no és més que un estrangerisme que s'incorpora al sistema lingüístic d'una llengua concreta. A part, també hi ha l'accepció del terme «préstec» com el fet que paraules d'una mateixa llengua que en origen provenen d'un argot determinat, acaben esdevenint formes estàndard -o a l'inrevés- (Galindo 2010: 62-68).

Així doncs, els préstecs poden distingir-se en quatre categories. Aquestes estan creades en funció de l'adaptació que sofreix la paraula.

En primer lloc, parlarem d'estrangerismes. Paraules provinents d'altres llengües que es pronuncien quasi amb la mateixa fonètica que la llengua d'origen tret d'algunes adaptacions fonètiques al sistema lingüístic d'arribada. A causa del fenomen de l'escriptura, alguns mots simplement s'adapten a l'ortografia de la llengua receptora; és a dir, l'ortografia és un reflex de la pronúncia d'aquell mot.

Els estrangerismes, al seu torn, poden distingir-se en diferents categories. Així, tenim els estrangerismes no adaptats. Aquests, com bé indica el seu nom, no han estat transformats ortogràficament a la llengua receptora. Pel que fa a la pronúncia, aquesta va lligada al coneixement que el parlant tengui sobre la llengua originària.

Quant als estrangerismes adaptats, veim que aquests s'han modelat a la llengua receptora. També tenim els «xenismes», estrangerismes que formen part de realitats alienes a la llengua a la qual s'adapten; aquesta no és capaç de trobar-ne un homòleg.

També es produeixen calcs semàntics. Un exemple en seria «happy hour», «assassí en sèrie», etc.

Si passam al préstec gramatical, aquest sobretot es produeix en aquelles societats on el bilingüisme social és força elevat. La comunitat quebequesa -amb fort contacte anglès-francès- o la catalana -amb el mateix referent a l'espanyol i el català- en serien exemples.

L'adaptació del préstec, per tant, pot dividir-se per qüestions fonètiques, gramaticals i semàntiques.

Fonèticament, el préstec pot conservar la forma fonètica inicial. «bureau».

Gramàticament, veim que el sistema de la llengua originària és assimilat a l'aspecte morfològic i sintàctic de la llengua receptora.

Semànticament, creim erròniament que dos préstecs lingüístics simplement són la traducció i l'adaptació -o no- dels trets lingüístics forans als nivells nivell fonètics i gramaticals de la llengua receptora. Però no és així ja que aquí hem de tenir-hi en compte el fenomen «referent». Per exemple, per nosaltres «iglu» pot significar senzillament «una llar» però no és exactament així perquè culturalment és quelcom molt allunyat al que nosaltres consideram «casa nostra».

Cal distingir quatre tipus de préstecs. En primer lloc, aquell que es dona per freqüència d'ús. Com més habitual i ampli sigui el coneixement i extensió, més fàcilment podrà considerar-se un tret propi de l'idioma receptor. En segon lloc, pot haver-hi un desplaçament de sinònims de l'idioma nadiu, és a dir, s'incorpora un estrangerisme dins un sistema lingüístic que no aporta semànticament cap innovació a la llengua perquè

senzillament significa el mateix que abans. No obstant això, anul·la el terme anterior i genuí per designar aquella realitat i passa a emprar-se el terme receptor.

En tercer lloc, hi ha la integració morfofonèmica i sintàctica. Un préstec s'adapta al sistema que fonològicament adopta els seus trets amb la consegüent adquisició dels sufixos morfològics d'aquell idioma. En les oracions on és incorporat, és una paraula nadiua més. Aleshores, aquell préstec pot considerar-se arrelat dins la llengua d'arribada.

I en quart lloc, relacionat amb l'adaptació, els parlants poden veure el préstec com quelcom positiu i que ha entrat al sistema lingüístic per ocupar la designació d'una realitat que abans no existia. En aquest cas, el mot és rebut de bon grat i s'incorpora amb total naturalitat. Cal esmentar aquí que els quebequesos sovint són escèptics i/o desconfiats en l'acceptació de nous termes ja que la llengua que produeix més neologismes és l'anglès. Per tant, miren amb desconfiança qualsevol novetat lingüística.

Per altra banda, si tornam a parlar del «code switching» o «canvi de codi». Davies (2007) diu que el fenomen de canvi de codis és fàcilment atribuït a l'oralitat o a l'escriptura exercida per parlants bilingües. A part, aquest «code switching» també està enfocat cap a altres parlants bilingües i pot actuar com una característica definitòria d'un grup. Podria ser, doncs, que l'ús de certs termes lingüístics entre els angloparlants del Quebec -de Montreal, especialment- els diferencià dels altres anglòfons i els dotàs d'una identitat i unitat que els reforçàs com a grup. És el mateix que ocorre als Països Catalans amb l'adopció, per part dels castellanoparlants, de paraules catalanes que els allunyen dels seus homòlegs madrilenys o de la resta de l'Estat -que no han tengut influències lingüístiques perquè viuen en una societat monolingüe-. Així doncs, els castellanoparlants mallorquins poden perfectament dir «La nevera está *estibada*» o «*Batualmón*, qué frío hace», «*Paso pena de que no vengas*», «*Vamos a pasar gusto*, si vamos a la *fira hoy*», «*¿Comemos un pamboli?*», entre d'altres. Això, però, faria que els «castellanoparlants mallorquins» s'oposassin com a grup als «castellanoparlants del Principat» ja que ambdós grups lingüístics han tengut influències diferents -i préstecs diferents-. L'adopció de «catalanismes» en ambdós grups no s'ha produït conjuntament. Així doncs, els castellanoparlants del Principat diuen «rachola», «plegar», «esmentar», entre d'altres mentre que els castellanoparlants mallorquins poden no entendre o fins i tot sonar-los estranys aquests mots. Aleshores, hi hauria una diferenciació d'ambdós grups perquè l'evolució dels seus sistemes lingüístics com a resultat del contacte entre llengües ha donat lloc a l'adopció de préstecs diferents.

També tenim el calc. Aquests poden estar compostos per més d'una paraula. No es presta, com pot pensar-se, la paraula real (és a dir, la seva estructura fonològica) de l'idioma inicial sinó com aquesta expressa la noció del significat. L'idioma receptor el que fa és reemplaçar les paraules, una per una, per les seves per poder expressar el mateix que l'idioma originari. Per tant, es forma així una traducció literal. Un exemple és *skyscraper* que en espanyol és *rascacielos*, en francès *gratte-ciel* i en català *gratacel*. El mateix amb locucions com «*sweet dreams*» que es tradueix en espanyol com «*dulces sueños*» (a vegades s'ha usat «*felices sueños*» per tal de no fer un calc tan fort). Això s'ha traduït com a «dolços somnis» en català en lloc de per la locució catalana genuïna (Galindo 2010: 68-71).

EL FRANCÈS QUEBEQUÈS

PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA: CORPUS I ESTATUS

1. Història del francès del Quebec des dels inicis fins a l'actualitat

Cal remarcar un punt que és força rellevant per al tema que tractam: el francès parlat al Quebec difereix del de França, l'anomenat «francès europeu» o fins i tot «francès estàndard». De fet, abans que hi hagués tot el procés de normalització del francès quebequès i la seva cobertura legal per fer-lo la llengua predominant i identificativa del Quebec, la variant utilitzada al Quebec patia un fort estigma perquè es considerava «inferior», «menys vàlida» o una manera de parlar malament el francès en contraposició al francès «pur» i «autèntic» de França. A partir de la *Bill 101*⁹ això va canviar i el francès quebequès avui dia és vist per als seus parlants com una manera més de parlar el francès i se situa en pla d'igualtat amb altres variants de l'idioma.

Històricament, cal esmentar que el francès canadenc no és resultat del francès antic sinó de les varietats regionals del francès modern dels segles XVII i XVIII. També s'ha anomenat «francès clàssic» dut per part dels colons a l'antiga «Nova França».

Hi hagué un significatiu canvi poblacional produït per fenòmens migratoris. És a dir, per mor de la colonització que hi hagué de la zona que avui dia coneixem com el «Quebec», la situació lingüística fins a les acaballes del segle XVII esdevengué hegemònica en favor del francès. No hi havia diferències significatives entre el francès de França i el de Nova

⁹ La *Bill 101* és la llei més significativa que tengué lloc al Quebec perquè és la que fa referència als usos lingüístics i atorga oficialitat a la llengua francesa. El títol en anglès és *Bill 101* -que serà el nom amb què ens hi referirem d'ara en endavant en aquest treball- però també es coneix amb el seu nom en francès, *La charte de la langue française*, comunament també denominada *Loi 101*. Tal i com apunta la llei, s'estableix que «[l'Assemblée national est] «résolue à faire du français la langue de l'État et de la Loi aussi bien que la langue normale et habituelle du travail, de l'enseignement, des communications, du commerce et des affaires». Per tant, atorga un paper predominant al francès en tots els àmbits d'ús. No obstant això, i perquè no es pugui titllar la llei de discriminatòria, en el preàmbul també es reconeix l'existència de diferents nacionalitats històriques i minories lingüístiques i es postula que hi ha d'haver un respecte a aquestes realitats socials i culturals que també existeixen al Quebec: «dans un esprit de justice et d'ouverture, dans le respect des institutions de la communauté québécoise d'expression anglaise et celui des minorités ethniques, dont elle reconnaît l'apport précieux au développement du Québec». També fa esment a les comunitats ameríndies i als inuits, els primers descendents dels habitants naturals del país. A part, en reconeix els seus drets lingüístics i culturals: «reconnaît aux Amérindiens et aux Inuit du Québec, descendants des premiers habitants du pays, le droit qu'ils ont de maintenir et de développer leur langue et culture d'origine.»

França. Aquest fet s'explica a partir de dos fenòmens, d'una banda els colons que poblaren la zona provenien de diferents zones de França i cadascú parlava el seu dialecte local (alguns, fins i tot, s'ha especulat que no parlaven francès sinó alguna de les altres llengües de la República com el bretó, basc, cors, català, alsacià, etc.) I, a causa de la necessitat d'entendre's, es veren amb la necessitat d'adoptar una llengua comuna, un estàndard. El dialecte que fou escollit fou el parlat pel Rei. Per altra banda, la tasca de les mares d'ensenyar el francès als seus fills fou cabdal: elles els transmeteren el model de llengua estàndard per tal que aquests poguessin avançar socialment.

Tot i que s'intentà que el francès que emprassin els descendents fos el més prestigiós, aquest no estigué exempt d'algunes particularitats i evolucions que l'anaren distanciant del francès de la metròpoli. Aquests modismes propis eren topònims quebequesos i del conjunt del Canadà però també mots que designaven la vegetació de la zona i que no tenien el seu homòleg metropolità. Aquests mots no constituïren «quebequismes» sinó que provenien de les llengües nadiues dels primers habitants de Nova França, en són exemples *atoca* (frambuesa) o *achigan* (espècie de peix). (Galindo 2010: 30-31)

A causa de la legislació britànica del 1760, el francès del Quebec va desvincular-se del seu homòleg europeu, el que féu que a Nova França es mantengués la pronúncia clàssica mentre que en el francès de França els mots seguïssin una evolució fonètica diferent i se'n desmarcassin. A més, aquest «conservadorisme» de l'idioma féu que molts mots caiguessin en desús a Europa.

Un cop passada la Primera Guerra Mundial, el francès es va transmetre pels mitjans de comunicació (ràdio i televisió) en forma europea. El quebequès, per tant, amb la influència de l'anglès començà a introduir una infinitud d'anglicismes tot i l'intent per mantenir un francès pur allunyat de qualsevol interferència.

A meitat del segle XIX, la relació amb França es va tornar a establir després del llarg període d'aïllament d'ambdós territoris que acabà amb el Tractat de París i les guerres entre França i Anglaterra. Els canadencs veïeren que en tot aquest temps s'havia format una modalitat del francès pròpia. L'adopció d'institucions britàniques més el contacte poblacional entre francòfons i anglòfons féu que la llengua s'anglesitzàs més ràpidament. Això provocà una acció de l'elit (que era anglòfona) -fins aleshores adormida respecte de la llengua- amb l'aparició del conegut «francès patuès» (*français patois*). Això s'estengué al conjunt de la població anglòfona: creïen que els francòfons empraven un «dialecte» vulgar i incorrecte de l'autèntic francès. Els intel·lectuals de l'època s'oposaren a aquesta idea però posen de manifest, en els seus escrits, que qui parlaven aquest dialecte francès eren els sectors més endarrerits i baixos de la societat. Aleshores, aquest grup de pensadors -en el qual s'inclouen no només escriptors sinó també advocats, metges o sectors eclesiàstics- dugué a terme una campanya en contra del francès del Canadà.

Atacaren, doncs, els anglicismes -principal amenaça per a ells- però també els modismes pròpiament canadencs.

A finals del segle XIX una sèrie d'esdeveniments de caire polític, juntament amb transformacions econòmiques i socials, feren que la percepció i l'autoestima dels canadencs francòfons es deterioràs. La promulgació de l'Acta de la Unió (1840) implicava que els francòfons estiguessin en minoria en el conjunt del Canadà i que la importància de la província francòfona en el Canadà fos minsa. Els francòfons veïeren que estaven en perill

ja que molts compatriotes seus emigraren als EUA mentre que no deixaren de rebre, al seu país, un gran nombre d'immigrants anglòfons. Es veien de cada cop més minoritzats i reduïts, amb por a l'assimilacionisme. (Galindo 2010: 32)

Al 1960 sorgeix la necessitat de crear l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa (*Office québécois de la langue française*) que treia la càrrega pejorativa dels modismes quebequesos, els igualava en nivell de correcció o fins i tot els elevava a més «francesos» que els utilitzats a França. A part, aquesta institució -depenent del Govern- anà publicant nombrosos diccionaris i manuals terminològics per tal d'aportar a la societat un corpus lingüístic vàlid adaptat a les necessitats de comunicació d'una societat moderna com la quebequesa. A més, està atenta als neologismes -sobretot provinents del camp tecnològic- en contraposició a l'*Académie française* -el seu homòleg a França- que és més laxa i lent a l'hora d'adaptar aquestes innovacions terminològiques al codi lingüístic francès. (Galindo 2010: 29-33)

Alguns exemples són «courriel», sinònim d' «e-mail», força comú al Quebec i gairebé desconegut a França.

No únicament la terminologia tecnològica és diferent sinó també l'argot. Així, «gosses» significa «nins» a França però al Quebec «testicles» mentre que «boules» és «testicles» a Europa però «pits» al Quebec.

També hi ha mots que no tenen el seu equivalent europeu ja que provenen de la cultura quebequesa. És el cas de «poutine» (gastronomia canadenc). Igual que organismes socials com «CEGEP» (institució d'educació secundària), «tuque» (capell de llana) o «dépanneur» (botiga de barri) que a França és considerat un mecànic d'automòbil. A banda dels calcs anglesos -involuntaris- que afecten l'estructura de la llengua, fet menys freqüent a França. Tot amb tot, al Quebec la consciència social fa que els termes anglòfons estiguin bandejats i hi ha una certa consciència lingüística de correcció per part dels parlants (Galindo 2010: 30-33).

Sovint, alguns lingüistes han encunyat el terme «francès quebequès» per referir-se a la variant del francès que es parla al Quebec. Altres autors han inclòs també dins «francès quebequès» el francès parlat per altres francòfons canadencs de fora del Quebec. Alguns, han parlat de «francès canadenc» per englobar la forma de parlar francès del Canadà.

En aquest treball, utilitzarem la primera accepció de «francès quebequès», això és, el que es refereix a la varietat del francès que es parla al Quebec. Presenta diferències a nivell lèxic, fonètic i sintàctic del que s'empra a França.

Fonèticament, el quebequès té un sistema vocàlic més ampli.

Lèxicament té alguns mots propis que el caracteritzen i que el fan diferent. Sovint, són mots emprats també a França però que al país gal tenen una accepció diferent. En situacions comunicatives entre diferents francòfons -com per exemple, una conversa entre un francès i un quebequès- l'ús d'aquests mots pot provocar malentesos.

D'altra banda, el quebequès, tot i que tengui una política agressiva en contra de qualsevol anglicisme¹⁰, es veu influenciat per la llengua anglesa, encara que no ho vulgui. Per tant, molts mots o expressions són calcs anglesos però són «afrancesats» en un intent per depurar la llengua. Així, és habitual sentir expressions que són traduccions literals de l'anglès i que sonarien estranys a qualsevol francòfon de França, Suïssa o Bèlgica.

Els francesos, per la seva banda, també tenen una política lingüística bastant forta al seu territori quant als anglicismes¹¹. Però col·loquialment i, sobretot en alguns camps, n'empren bastants¹². Això sí, amb una pronúncia totalment francesa. Molts, fins i tot, no són conscients que allò que diuen no és un mot francès. En serien alguns exemples «week-end» o «fast-food», tant i tant habituals en el parlar col·loquial però que són bandejats per l'Acadèmia de la Llengua Francesa. Malgrat aquestes directrius, els parlants no en fan cas i continuen emprant aquests termes, ja que són molt freqüents i recurrents per als parlants de tots els estrats socials i de qualsevol franja d'edat.

Això, al Quebec no passaria. Els francòfons són molt més conscients de la influència de l'anglès i el que fan és intentar eradicar qualsevol mot que els soni anglès i utilitzar-ne el referent francès.

Per això, l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa edita sovint corpus terminològics de diferents camps socials per tal de proveir als usuaris de la llengua els termes correctes. Així, qualsevol anglicisme és socialment bandejat i s'empren mots com «magasiner» (per

¹⁰ L'ús d'anglicismes en els francòfons del Quebec està socialment mal vist. Especialment, després de la Revolució Tranquil·la. Aquest fenomen és a causa que l'excessiva presència de mots i girs lingüístics anglesos és vist com que el francès no és una llengua autònoma i que necessita d'un altre codi lingüístic per poder desenvolupar-se. A part, l'ús i abús d'anglicismes té vestigis «antics» de l'antiga preponderància dels anglòfons sobre els francòfons al Quebec.

¹¹ Cal esmentar la llei Toubon sobre l'ús de la llengua francesa. Fou aprovada el 4 d'agost de 1994 i tenia com a objectius principals 1) l'enriquiment de la llengua, 2) l'obligatorietat d'emprar-la i 3) defensar el francès com a llengua de La República, tal i com postula la Constitució del 1958. Es diu que la promulgació de la llei vengué donada a causa de l'increment de publicitat en anglès que s'estava produint en el país i, com a conseqüència, dels anglicismes que es difonien.

¹² Tal i com sosté Maribel Peñalver Vicea, estudiant de Filologia Francesa, els anglicismes sobretot es fan servir en entorns joves i urbans referits al camp de la moda. Especialment proliferen en revistes del cor o «premsa rosa» que els divulguen. Així, Peñalver argumenta que «El anglicismo está de moda, però no es más que una forma de esnobismo, ansias de renovación, o incluso complejo de inferioridad respecto a una lengua cuya hegemonía ya está anclada [...]. Tratamos a continuación los anglicismos más habituales en la lengua francesa reflejados en este tipo de revistas: *boss*, *brunch*, *cool*, *unfriendly*, *cosy* o *cosy-corner*, *flasher*, *flop*, *gentry*, *green*, *groupie*, *hooligan*, *melting-pot*, *piercings*, *pin-up*, *putt*, *quickie*, etc.»

«faire du shopping» freqüent a França), «la fin de semaine» (per «week-end»), «en ligne» (per «on line»), «courriel électronique» (per «e-mail»).

Quan els francòfons quebequesos han d'utilitzar algun anglicisme el pronuncien amb una dicció anglesa perfecta, ja que el seu coneixement de l'anglès és molt més elevat al dels francesos, que en tenen una competència força deficitària. Alguns autors també han parlat del fenomen lingüístic *franglais*¹³.

2. Varietat i registre del francès quebequès: comunitat lingüística, llenguatge de segona oralitat

Tenint en compte que el francès del Quebec i de la resta de la francofonia no és el mateix ja que el primer és una «varietat» pròpia del sistema lingüístic francès, cal que expliquem els conceptes de «varietat» i de «registre» per tal d'entendre a què feim referència quan parlem del «francès quebequès» i del «francès estàndard».

Així doncs, Nadal (1992:31) diu sobre la competència lingüística dels parlants: «Una llengua no és més que la suma de totes les varietats lingüístiques, socials i geogràfiques que dominen els parlants d'un territori percebut com una unitat lingüística; aquesta percepció l'origina la socialització d'alguna d'aquestes varietats».

Les varietats s'utilitzen segons els contextos; aquest ús d'una o altra varietat pot afectar els parlants de societats multilingües o monolingües. En el primer cas, el «code switching» pot ser entre llengües diferents, en el segon cas, el d'una societat monolingüe -com podria ser la

¹³ El *franglais*, nom derivat de la barreja entre el francès (*français*) i l'anglès (*anglais*) -en català podria denominar-se literament *franglès*- és un fenomen que fa referència a la barreja d'ambdues llengües (francès i anglès) i el seu resultat híbrid. No obstant això, hi ha dues definicions per aquest fenomen. El primer, l'ús inapropiat d'anglicismes en els francòfons, sense necessitat de fer-los servir ja que hi ha infinitud d'expressions franceses equivalents per tal d'expressar determinades realitats que es diuen en anglès. Molts cops per moda -entre els joves, sobretot-, d'altres per la influència que té la cultura anglòfona -sobretot l'americana- en el món, d'altres per desconeixement de la forma francesa, etc. La segona definició per aquest fenomen és la que hom pot pensar-se en sentir el mot *franglais*. I és la barreja d'ambdues llengües. Això pot fer-se a causa que es tenen coneixements precaris en algun dels dos codis (per això la necessitat de fer-se servir d'un codi lingüístic extern) o per motius clarament humorístics. També pot ser que algun anglòfon estigui aprenent francès i que, a causa d'això, inclogui termes en anglès quan desconeix els seus homòlegs en francès. Fenòmens lingüístics paral·lels a aquest són el *spanglish* (mescla d'anglès i espanyol) o el *catanyol* (mescla de castellà i català) amb les denominacions locals *castellorquí* (mallorquí i castellà) i *valencianyol* (valencià i espanyol) a altres zones del domini lingüístic.

quebequesa ja que els francòfons representen quasi la immensa majoria- s'alterna entre varietats sociolectals, geolectals, funcionals, etc.

Amb tot, una varietat és, si més no potencialment, un sistema lingüístic complet capaç de referir-se a totes les parcel·les de la realitat conegudes pels seus parlants i que pot comprendre diversos registres i llenguatges sectorials. Des del punt de vista dels seus components com a sistema lingüístic, una varietat no és pas una cosa diferent d'una llengua i es pot concebre una llengua formada per una sola varietat: un cas extrem és el de llengües en procés d'extinció de les quals queda un únic parlant, que, com a informant, en permet una descripció completa. (Lamuela 1987: 108).

La classificació de les varietats lingüístiques poden fer-se segons els trets de l'usuari que faci ús de la llengua, com és el sexe, l'ètnia, l'edat, l'origen geogràfic, el nivell sociocultural, entre d'altres. Aquí podem incloure-hi les varietats dialectals (geogràfiques, socials i temporals). O podem classificar aquestes varietats segons l'ús que en faci el parlant, les quals depenen de la idiosincràsia de la situació en què l'acte comunicatiu té lloc, com ara la relació dels interlocutors, l'espai físic, entre d'altres condicionants. Es tractaria, per tant, segons Bibiloni (1997: 65-74), Lamuela (1987: 94-97) i Gregory/Carroll (1978) de varietats estilístiques, funcionals o de registres.

Lamuela (1987: 94), però, per distingir aquestes varietats lingüístiques i simplificar-les proposa emprar el terme *varietat* per a la variació dialectal i el terme *registre* per a les varietats funcionals.

Emprar una varietat lingüística determinada en una varietat de contextos extralingüístics (socials i funcionals) representaria tot el «repertori lingüístic», el qual es defineix com a «la totalitat de recursos lingüístics i comunicatius -les varietats d'una o més llengües- a l'abast dels membres d'una comunitat, tant passivament com activament». Aplicar aquest repertori dependrà de les «normes d'ús» que caracteritzen i es regulen en cada comunitat lingüística.

Aquestes varietats del repertori no es defineixen pels seus orígens o per la seva unitat estructural sinó pels seus usos o funcions en una comunitat lingüística determinada. No interessen al sociolingüista tant els límits interns sinó els significats socials i els problemes que plantegen les diferències lingüístiques. Per tal de descriure el repertori lingüístic s'ha de mostrar el lligam entre la distribució del poder social i polític, que canvia històricament, i l'avaluació i imposició de maneres de parlar i d'escriure determinades, que canvien històricament (Boix/Vila 1998: 121).

Per tant, veim com l'estàndard serveix perquè tots els parlants d'una llengua determinada se'n sentin representats, puguin utilitzar-la amb altres parlants del mateix codi lingüístic i se'n garanteixi una intercomprensió mútua. Aleshores, un parlant del francès del Quebec a l'hora d'escriure utilitzarà els mateixos codis gràfics que qualsevol altre francòfon -ja que la gramàtica és exactament la mateixa-. Les diferències apareixeran a nivell fonètic a l'hora de pronunciar allò que s'ha escrit. El quebequès ho farà segons la fonètica pròpia de la seva variació. Això, però, no serà (ni hauria de ser) cap inconvenient perquè els parlants s'entenguin entre si. El que fa l'estàndard és incloure qualsevol tipus de variació dialectal

dins el seu sistema i no deixa cap varietat (ni dialectal en aquest cas però tampoc social, entre d'altres) fora.

Ja hem dit abans que el quebequès té un sistema vocàlic i consonàntic superior al francès «ortodox».

De fet, d'això tracta l'estàndard, que cada parlant s'hi pugui sentir identificat en sentir-lo independentment de la varietat dialectal que utilitzi qualcú en un moment determinat. És a dir, l'estàndard ha d'estar a l'abast de tots els parlants de la llengua i ha de servir de punt de partida a l'hora de comunicar-se en qualsevol situació social.

Nadal (1992: 15-66) es demana sobre el grau de diferenciació estructural que s'ha de menester perquè un sistema lingüístic pugui erigir-se en llengua independent; i, en teoritzar sobre els orígens de la llengua catalana, exposa que mentre “cadascun dels parlants de la Romània (no, en canvi, els parlants del món germànic) encara podia percebre el llatí escrit com un nivell més de la pròpia llengua (parlada): La vinculació dels diversos dialectes a una única escriptura neutralitzava la variació del nivell parlat i creava una certa percepció unitària del ‘llatí’” (1992: 50). Compara aquesta situació amb l'actual situació del domini lingüístic català: “una única llengua escrita (no coneguda per tothom encara) i uns quants dialectes (el nombre dels quals és impossible de determinar perquè depèn del criteri definitori que utilitzem en cada cas (...)). Qualsevol parlant del català, sigui quin sigui el seu dialecte, escriu planejar amb les mateixes 8 lletres; en canvi, quan llegeix en veu altra un text en el qual apareix aquesta paraula, la pronúncia dependrà del dialecte de cada lector. (Calafat 2014-2015: 1)

Seguint amb l'exemple del català, Televisió de Catalunya en els seus informatius normalment utilitza reporters que fan servir l'estàndard oriental del català. Però si es fa alguna desconexió territorial a les Terres de l'Ebre o si s'informa d'alguna notícia rellevant que té lloc al Tarragonès, el reporter que parli de l'esdeveniment normalment serà originari d'aquella zona i, en haver de parlar, utilitzarà la seva varietat local. Veurem, per tant, com utilitza el seu dialecte tortosí o nord-occidental però fent ús de la llengua estàndard. A més, cal dir que TV3 ja no només inclou reporters, presentadors o periodistes que tenen una altra varietat dialectal diferent a l'oriental quan es tracta de successos que han ocorregut en les zones on es parlen aquests dialectes. Si no que inclou parlants d'occidental en programes «genèrics» i no únicament locals (com per exemple en programes esportius). Això ajuda que els parlants del dialecte que normalment s'associa a l'estàndard (el català central oriental) entrin en contacte amb altres formes de parlar de la seva llengua i no les percebin com a «estranyes» o «alienes». I alhora reforça l'autoestima dels parlants d'occidental a Catalunya -i de rebot als del País Valencià que mirin la televisió- i els fa veure que ells també «parlen català» o que la seva forma de parlar és igual de vàlida que la de qualsevol altre parlant d'oriental. Històricament, hi ha hagut un fenomen a les Terres de l'Ebre d'«autodi» respecte a la varietat nord-occidental. TV3 n'ha tingut gran part de responsabilitat perquè, en el moment de la seva creació, tot i que els estatuts reconeixien que s'havia de difondre «la llengua catalana independentment de quina fos la seva varietat», a la pràctica únicament s'utilitzava el català central. Això feia calar la idea que qualsevol altre dialecte que no fos l'emprat per TV3 era incorrecte. Aquest fenomen avui dia no té tanta incidència com en el passat però abans sí hi havia força crítiques per aquest fet.

Si ens centram en altres situacions lingüístiques d'arreu del món, veurem com a l'hora de definir una llengua, se'n pot agafar una varietat i donar-li el grau de «llengua» independent. Una altra opció és el manteniment d'aquella varietat dialectal dins el conjunt de la llengua, reservar-ne l'ús a l'àmbit col·loquial del codi lingüístic mentre que se circumscriuran a l'estàndard els usos més formals. Ambdós casos són possibles. Vegem-ho en els exemples de l'alsacià i el luxemburguès. El primer és un dialecte de l'alemany emprat a la zona d'Alsàcia de l'Estat francès que és permès en els àmbits col·loquials però que els seus parlants utilitzen l'estàndard alemany per a usos més elevats. El segon cas (el luxemburguès) inicialment era un dialecte alemany però en esdevenir Luxemburg un Estat es dotà a la varietat alemanya luxemburguesa d'un estàndard lingüístic i es creà la «llengua luxemburguesa».

La discriminació lingüística només és possible en el nivell de LLENGUA, i aquesta és producte d'un projecte polític. Els suïssos de parla alemanya, els luxemburguesos i els alsacians, tots tres parlants d'una varietat dialectal de l'alemany, han optat per solucions diferents segons llur situació politicoadministrativa:

En el cas d'Alsàcia, la primera pregunta amb relació a la llengua serà decidir si es considera l'alsacià com un dialecte de l'alemany, cas en què la seva modalitat culta seria l'alemany normalitzat, o alemany acadèmic, o si es considera, al contrari, que uns segles d'existència independent autoritzen a parlar d'una llengua diferent o almenys a donar-li una normativa pròpia. En principi, les dues respostes són possibles. Els suïssos de parla alemanya han optat per la primera deixant clar al mateix temps que el fet de compartir la mateixa llengua culta no vol dir compartir una mateixa nacionalitat. Els luxemburguesos, en canvi, que també parlen un dialecte alemany, han preferit convertir-lo en llengua nacional i establir la seva pròpia normativa (Siguan 1996: 96).

Aleshores, veim com la creació d'una «llengua» i la seva distinció davant unes altres tot separant-la del seu tronc comú (el luxemburguès de l'alemany, com hem vist) pot fer-se perfectament depenent dels criteris que agafem. S'hagués pogut fer el mateix però a la inversa, és a dir, s'hagués pogut seguir el mateix exemple dels suïssos de parla alemanya i establir una diferenciació entre «llengua culta» i «llengua oral/col·loquial» sense necessitat de dir que el «luxemburguès» és quelcom diferent a l'«alemany». Però els luxemburguesos han optat per independitzar-se'n totalment, creant una gramàtica i nomenclatura pròpia. Per tant, es demostra com la creació de llengües és un fenomen artificial, fet per humans i arbitrari.

Per exemple, si es volgués, podria fer-se una «llengua valenciana» independent de la catalana. De fet és el que ha intentat la Generalitat valenciana en tot aquest temps a través de l'AVL. Tot i que implícitament¹⁴ es reconegui la unitat de la llengua, explícitament se'n

¹⁴ L'AVL reconeix, en el seu preàmbul, que el català i el valencià són el mateix. Però no es refereix al nom de «català» específicament en cap moment. De fet, el que s'ha fet des de l'AVL és trobar un circumloqui, un malabarisme lingüístic, per reconèixer que el valencià forma part del mateix tronc lingüístic de la llengua catalana sense haver-ne d'esmentar el nom. Literalment, es diu que «D'acord amb les aportacions més solvents de la

reforcen les diferències, s'accepten localismes, a vegades fins i tot barbarismes, formes duals a l'hora d'escriure un mateix mot (com l'acceptació dels adjectius acabats en -te; «catalanista/catalaniste»), es dóna preponderància a formes que no són conegudes a la resta del domini lingüístic, etc. Això es fa per a poc a poc anar-se diferenciant de l'estàndard català, reforçant les formes locals i «perjudicant» les comunes. Tot i que l'AVL es basi en les Normes de Castelló, les decisions lingüístiques fetes sobre la normativa cada cop l'allunyen més de la gramàtica de l'IEC. Tot amb tot, l'AVL es manté en un punt intermedi entre el secessionisme lingüístic i la unitat de la llengua. No debades, la institució no contenta ni als més puristes de la llengua ni tampoc als més secessionistes (els que diuen que el valencià no té res a veure amb el català). De fet, l'AVL ja segueix un dels criteris necessaris per tal de separar una llengua del seu tronc comú, que és el nom¹⁵.

Però l'AVL si volgués podria crear una normativa pròpia totalment independent a la de l'IEC que n'accentuàs -encara més- les diferències dialectals (a nivell morfològic, lèxic i sintàctic) i separàs totalment la forma de parlar català a València de la resta del domini lingüístic. És el que la RACV¹⁶ intenta, tenir una normativa pròpia que faci que el «valencià» no tengui res a veure amb el «català». De fet, la normativa és el punt simbòlicament més potent a l'hora de separar dues llengües, estariem parlant de la psicofera i el capital simbòlic. Això afectaria la «comunitat lingüística» catalana, es rompien els vincles dels valencianoparlants amb la resta de catalanòfons.

romanística acumulades des del segle XIX fins a l'actualitat (estudis de gramàtica històrica, de dialectologia, de sintaxi, de lexicografia...), la llengua pròpia i històrica dels valencians, des del punt de vista de la filologia, és també la que compartixen les comunitats autònomes de Catalunya i de les Illes Balears i el Principat d'Andorra. Així mateix és la llengua històrica i pròpia d'altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó (la franja oriental aragonesa, la ciutat sarda de l'Alguer i el departament francès dels Pirineus Orientals). Els diferents parlars de tots estos territoris constituïxen una llengua, és a dir, un mateix «sistema lingüístic», segons la terminologia del primer estructuralisme» (Dictamen de l'AVL). Aquesta declaració no ha estat exempta de polèmiques i li ha valgut nombroses crítiques, sobretot per part del Govern valencià de qui depèn la mateixa AVL.

¹⁵ El nom no té per què ser necessàriament un tret exclusiu per marcar la diferència lingüística. Hi ha casos com el portuguès on s'accepta la denominació de «brasiler» per designar la forma de parlar portuguès que es té al Brasil. El mateix ocorre amb el «flamenc», denominació que fa referència a la forma de parlar neerlandès a Flandes. El problema és que en el cas valencià, sempre que s'ha tret a relluir el terme «valencià» ha estat per diferenciar-lo del de «català» més que per fer referència a la denominació que té la llengua catalana al País Valencià.

¹⁶ La *Real Acadèmia de Cultura Valenciana* és una entitat secessionista del País Valencià que defensa que el valencià i el català no són la mateixa llengua. Estableixen que mentre que el primer prové del llatí, el segon té arrels mossàrabs.

La funció discriminant de l'estàndard s'associa a l'acceptació per part de la CL d'un model supradialectal, difós socialment, capaç de garantir i consolidar l'existència mateixa de la CL. La fragmentació lingüística és el procés contrari a l'estandardització (Calafat 2014-2015: 6-7)

Per tant, els parlants han de saber perfectament a quina «comunitat lingüística» s'engloben. Així s'hi sentiran identificats i actuaran com a grup. Per una banda, diferenciant-se dels altres i, per l'altra, sabent qui forma part i és usuari de la seva pròpia llengua. La «comunitat lingüística» no serveix únicament per definir-se a un mateix de forma positiva «nosaltres parlam valencià» sinó també per, en contraposició, separar-se de totes les altres comunitats lingüístiques que no són la d'un mateix «Nosaltres parlam valencià i no català, ni búlgar, ni espanyol».

El que s'intenta per part dels sectors blavers del País Valencià és separar la identificació lingüística dels valencianoparlants amb el «català» i rompre'n la noció de psicofera. En definitiva, crear una «comunitat lingüística valenciana» diferenciada.

CL. N'hi ha que fan èmfasi en la psicofera: això és en la percepció que en tenen els parlants i l'estrany, sobre aquella comunitat. Aquesta percepció és la que es regula a través de mecanismes de socialització primària (família, veïns...) i de socialització secundària, capitals simbòlics o instàncies pedagògiques (escola, lleis, administració, discurs polític i mitjans de comunicació); de les quals Encrevé matisa que són sempre imposades per la violència, simbòlica o no. (Calafat 2014-2015: 15)

Aleshores veim que hi ha una diferència de registre. Per a l'ús més formal i elevat, s'empra un francès ortodox (amb pronúncia quebequesa) i amb petits detalls locals; mentre que a nivell col·loquial, hi ha més «marge de maniobra» i és on apareix la varietat quebequesa oral. Això es reflecteix en les expressions, girs lingüístics o termes emprats que se sobresurten del francès més normatiu.

Podríem arribar a parlar d'un «estàndard quebequès» de la llengua francesa emprat en els films d'origen estranger que són doblats; o al tipus de llengua que s'empra en els informatius.

A part, algunes expressions col·loquials quebequeses han estat reproduïdes a la televisió per tal de dotar-les de «naturalitat» i fer que passin a formar part del llenguatge de segona oralitat. Aquest es defineix de la següent manera:

La segona oralitat, llengua difosa a través dels canals audiovisuals i mitjans de comunicació en general, i que simula més o menys espontaneïtat (anuncis de televisió, debats, etc.); conté trets d'identitat (geogràfica i social) i de registre (situacions d'ús). L'estàndard com a eina de percepció d'unitat dins aquesta variació, ubica l'ús de termes i mots en l'espai comunicatiu compartit de la comunitat lingüística; i en crea psicofera col·lectiva, percepció d'unitat en el parlant (Calafat 2014-2015: 18)

Per tant, aquest llenguatge de segona oralitat també té un paper rellevant a l'hora de fer de garant de la unitat lingüística. Així, pot incloure's dins d'algun programa de la televisió

quebequesa algun francòfon d'un altre territori de la francofonia -com ara un belga o un suís, per exemple- i fer-lo interactuar amb algun quebequès. D'aquesta manera, alguns girs lingüístics no quebequesos es difondrien per la televisió i faria que l'audiència -majoritàriament quebequesa- entràs en contacte amb altres parlants del francès i les seves formes lingüístiques. Cal dir, però, que els quebequesos normalment solen tenir més coneixement de com es parla la seva llengua fora de les seves fronteres més que els altres francòfons, els quals normalment utilitzen l'estàndard i tenen poca variació lingüística.

El llenguatge de segona oralitat fa que formes pròpies de l'oralitat i els àmbits col·loquials quedin enregistrats i se'n tengui constància. Són difoses per la televisió, el que fa que esdevinguin «naturals» i pròpies de l'estàndard. En manté la seva vigència i els integra també dins la normativa. És el cas de la paraulota «tabarnac» (que significa «hòstia» en català) que, en formar part del registre col·loquial i/o vulgar, hi ha hagut vacil·lació a l'hora d'escriure-ho. Així, en passar-se per la televisió, se l'inclou dins l'estàndard i se'l dota d'una norma lèxica: ja no és correcte escriure «tabarnack» i/o «tabarnak» indistintament sinó que únicament és vàlid «tabarnac». Així també s'evita la proliferació de mots anglesos informals com «fuck» o «shit» i dóna al francès caràcter de transversalitat: cobreix tots els registres, des del més informal fins al més elevat. Al mateix temps, blinda aquests termes dels referents francesos i aporta riquesa al global de la llengua francesa.

Cal dir que moltes expressions quebequeses estan vinculades al món religiós a causa del poder i influència que l'Església Catòlica hi ha tengut en el passat. Això ha fet que quan els quebequesos tenien la necessitat de queixar-se, ho fessin a partir de blasfèmies i atacs a les figures i valors de l'Església. No així en el cas de França on històricament hi ha hagut una clara desvinculació de l'Església de la vida de les persones i les expressions vulgars o l'argot han anat per una altra banda.

Per tant, la diferència lingüística d'ambdues varietats rau sobretot en la cultura que hi ha darrere de les expressions lingüístiques. Així, el francès de França té cultura europea mentre que el quebequès té cultura americana; això es nota en la manera de viure i de designar l'entorn amb què els parlants es relacionen.

3. Legislació lingüística al Quebec. La *Bill 101*. Un abans i un després per a l'estatus del francès.

El que va significar un canvi radical en la política lingüística adoptada al Quebec fins aleshores fou l'aprovació de la llei coneguda en anglès amb el nom *Bill 101* (*Llei 101* en anglès) o *Carta de l'Idioma Francès*. Aquesta atorga preponderància a la llengua francesa respecte a l'anglesa. Tot amb tot, la llei ha estat durament criticada per força sectors -especialment els anglòfons de la zona de Montreal- que l'han acusada d' «abusiva» i «contrària a la llibertat d'expressió i l'opció lingüística».

La legislació aprovada fou fruit d'intentar preservar el francès davant la forta influència que l'anglès havia tengut històricament. La *Bill 101* fou aprovada pel Parlament quebequès, estableix que l'única llengua oficial del territori és el francès i explica els drets lingüístics que en tenen els parlants en el territori on s'aplica. A part, s'inclou a la llei la creació de l'*Office québécois de la langue française* (1961) esmentada abans.

Abans d'aquesta planificació lingüística, n'hi hagué d'altres. Fou el govern encapçalat per Jean-Jaques Bertrand el primer que aplicà una legislació lingüística, en aquell cas, *la Llei de l'Idioma Quebequès* (1968) i la *Bill 63*. Però aquesta tenia una efectivitat molt minsa i no aconseguia equilibrar ambdues llengües, especialment en zones de predomini lingüístic anglès com Montreal on els col·legis anglòfons concentraven la població immigrant i la «llibertat lingüística» a les aules creava tensions entre angloparlants, francòfons i al·lòfons.

Posteriorment, amb el govern del liberal Robert Bourassa, s'adoptà una llei més ambiciosa que volia que el francès ocupàs totes les capes de la vida social quebequesa. Aquesta s'anomenà Llei respectuosa de l'idioma oficial (*Act respecting the official language*) o Llei 22 (*Bill 22*). Per primera vegada a la història, el francès era considerat «idioma nacional», la llengua de comunicació del govern quebequès i la llengua vehicular dels treballadors i els supervisors. A part, la llengua francesa seria present al món dels negocis, en els contractes, a la senyalització viària, entre d'altres.

A causa d'aquest fet, la Constitució del Canadà va establir l'anglès i el francès com a llengües oficials a partir del 1982. Això no obstant, únicament és aplicable per al govern federal i els organismes que en depenen (la llei del Quebec feia referència a la vida pública i privada). Cada província de l'Estat canadenc -10 en total¹⁷- és lliure de decidir quines llengües estableix com a oficials. Únicament s'ha acollit a aquesta disposició l'estat de Nova Brunswick que ha declarat cooficials l'anglès i el francès. A part, tot i que el govern quebequès decidís establir el francès com a única llengua oficial, el territori ha hagut de regir-se pel que establia la Constitució canadenc del 1867, això és, la publicació en ambdós idiomes de les lleis, assegurar la llibertat de tria d'idioma als parlamentaris, jutges i a tots els afectats d'un procés legal. Pel que fa a l'aspecte religiós, s'insta al territori del Quebec la creació d'escoles confessionals -protestants i catòliques-, fet que ha provocat que els anglòfons del Quebec puguin exercir un elevat control de les escoles de caire protestant. (Chevrier, 1997: 12-16)

Cal esmentar que els territoris canadencs de Manitoba, Saskatchewan i Alberta també s'inclouïen com a territoris bilingües però actuaven únicament com a monolingües anglesos. Cal esmentar el cas concret d'Alberta on el jutge va desestimar fer canviar de posicionament l'ús lingüístic estatal ja que tenia plena llibertat d'actuar unilingüísticament. Els territoris, per tant, aboliren aquesta obligatorietat de bilingüisme i feren que l'ús del francès fos opcional en el curs dels debats parlamentaris, els processos legislatius i el funcionament del Parlament en general (Chevrier, 1997: 2).

Tornant a la *Bill 101*, aquesta postula la permissivitat dels senyals bilingües tot i que l'idioma francès ha de ser el predominant. Tot i així, hi ha cert marge perquè el govern dictamini en quines circumstàncies els pòsters, panells i la senyalització publicitària poden no estar escrits en francès.

¹⁷ La divisió administrativa del Canadà es compon de 10 províncies. Aquestes són Ontario, Quebec, Nova Escòcia, Nova Brunswick, Manitoba, Colúmbia Britànica, Illa del Príncep Eduard, Saskatchewan, Alberta i Terranova i Labrador.

Pel que fa a la publicitat, aquesta ha d'estar escrita en francès en els grans panells d'anuncis situats fora d'una zona comercial. El mateix s'aplica als vehicles públics que vulguin adoptar publicitat (transport públic, vehicles que depenen del Govern...).

Quant al sistema educatiu, la *Charte de la Langue Française* postula que la llengua francesa ha de ser la vehicular en els nivells de preescolar, educació primària i secundària. Això afecta els col·legis públics i concertats. Hi ha marge, però, per a les excepcions i les escoles de titularitat pública i privada poden rebre la formació en anglès. Això es dona per part de molts pares anglòfons que varen ser educats en la llengua de Shakespeare i volen que els seus fills rebin la mateixa instrucció.

L'objectiu primordial d'aquesta llei és fer que el francès tenguí una situació hegemònica en el camp de l'Administració pública (Centre Nacional de Salut, Associacions de pares de les escoles i municipis...). Això no exclou l'ús lliure d'una altra llengua amb l'Administració per part de qualsevol ciutadà sinó que la norma estipula que la llengua «per defecte» ha de ser el francès i la incorporació d'una altra llengua se circumscriu a les directius de cada institució que en determinarà l'ús si les necessitats per part dels clients així ho exigeixen. A la pràctica això no suposa cap problema per a la comunitat anglòfona quebequesa perquè aquests fan la seva vida al marge i actuen com a col·lectiu diferenciat i autònom. Disposen, per tant, d'una xarxa d'institucions pròpies (hospitals, escoles, universitats) ja existent abans de la famosa *Bill 101*.

La regulació lingüística afecta també els panells viaris, empreses i publicitat del Quebec. Així, mentre a França és freqüent veure-hi senyals d'«Stop» que alerten als conductors que han de frenar, al Quebec el senyal és substituït per un «Arrêt». A territoris francòfons fora del Quebec, els senyals són bilingües francès/anglès (o a la inversa) i hi surt indicat «Arrêt / Stop».

Pel que fa a les multinacionals i empreses de caire privat, tampoc no estan exemptes de regulació lingüística. I han de tenir el seu nom comercial en francès, d'altra manera es consideraria que l'anglès és la llengua «dels negocis» i empreses de segell internacional, fet que es vol evitar. Així, la denominació americana del «Kentucky Fried Chicken» és «Poulet Frit Kentucky» al Quebec i s'adopten les sigles franceses del mot: «KFC» passa a ser «PFK». Un altre cas seria que l'«Starbucks Coffee» passa a ser «Café Starbucks Coffee», entre d'altres exemples.

Tots els països francòfons comparteixen, pel que fa al doblatge, la mateixa versió dels films en «francès estàndard». Però el Quebec té el seu doblatge propi i en fa una adaptació a la seva realitat lingüística particular. Seria un cas comparable a les doble versions de l'espanyol d'Espanya i centre-sud Amèrica, entre el portuguès europeu i el del Brasil o entre l'anglès americà i britànic.

Així, per exemple, films infantils com «Frozen» («La reigne des neiges» en francès) té versió quebequesa i europea.

Cal dir, però, que la versió europea del francès és àmpliament coneguda per als quebequesos mentre que a l'inrevés no ocorre el mateix. El quebequès sona estrany i sovint és difícil de copsar per altres francòfons. Això es deu que la majoria de material (en qualsevol suport: audiovisual, paper, etc.) és àmpliament traduït al francès europeu però

que allò editat en quebequès no és tan nombrós. I, a part, no és considerat com a «global» sinó que només té recorregut al Quebec.

Amb tot, el francès escrit pels quebequesos no divergeix en absolut del de França sinó que les diferències es fan més paleses a nivell oral (pel que ja hem esmentat abans, el quebequès té un sistema vocàlic més ampli) i a nivell col·loquial, amb l'existència d'un «argot» quebequès molt significatiu. Però a les universitats, per exemple, s'utilitza un francès impol·lut (amb fonètica quebequesa) que pot ser perfectament comprès per qualsevol francòfon.

4. Estatus lingüístic. Organismes creats per a la normalització lingüística

Com hem dit reiterades vegades, el fet que el francès es trobi en una situació d'inferioritat davant l'anglès en el continent americà, fa necessària la creació de diferents institucions governamentals que vetlin pel compliment i l'aplicació de la llei de política lingüística que estipula que el francès ha de ser la llengua principal del país. Per això, en el redactat de la dita norma, hi ha el mandat de crear una sèrie d'organismes que faran de «garants» de la llei i que seran creats a fi de fer complimentar allò que s'ha legislat. Es tracta, doncs, de quatre institucions de caire públic que són les següents:

En primer lloc, tenim el Consell de la Llengua Francesa (*Conseil de la langue française*) de caire consultiu que s'encarrega d'assessorar el primer ministre quebequès respecte a les regulacions lingüístiques que ha de prendre, la seva correcta aplicació a la societat i la seva idoneïtat. Aquest organisme, al seu torn, disposa de diferents treballadors que redacten informes per tal d'adoptar els plans de normalització lingüística més adequats a la realitat del país¹⁸.

En segon lloc, hi ha el Secretariat per la Política Lingüística (*Secrétariat à la politique linguistique*), també de titularitat pública, que coordina tot allò referent a la política lingüística del Quebec i és un organisme directament vinculat al primer ministre.

En tercer lloc, trobam la Comissió de Protecció de la Llengua Francesa (*Commission de protection de la langue française*) que vetla perquè la carta s'apliqui de forma rigorosa en tots i cadascun dels seus principis. Aquesta funció és codirigida amb l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa. El seu principal objectiu és recollir les queixes dels francòfons en cas que s'hagi vulnerat algun dels seus drets lingüístics. Si es dona el fet que algun establiment hagi incomplert la normativa vigent i s'hagi produït discriminació lingüística, el ciutadà pot adreçar-se a aquesta institució i fer saber el seu cas. Els treballadors l'assessoraran i tramitaran la seva queixa. S'adoptaran mesures legals contra l'establiment que hagi vulnerat la llei. El càstig legal que se'n derivi no serà immediat ja que primer de tot s'envia una advertència al comerç que hagi infringit la norma per tal que pugui rectificar. És a dir, se li dona un avís perquè canviï d'actitud sense sancionar-lo directament.

¹⁸ Vegeu Mas, Gemma; TERM CAT, Centre de Terminologia; Pereña, Mònica; Ramon Solé, Joan; Direcció General de Política Lingüística. *La política lingüística al Quebec (I)*. Barcelona.

Però si es torna a produir la mateixa discriminació per segona vegada, en aquest cas, sí que la Comissió informaria d'aquest fet a la Fiscalia i s'adoptarien les mesures legals oportunes. Cal esmentar que aquesta oficina únicament tracta les queixes fetes per part dels francòfons, no s'encarrega d'atendre la vulneració lingüística cap als angloparlants.

En quart lloc i no per això menys important, tenim l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa (*Office québécois de la langue française*), organisme que popularment es relaciona amb tot l'entremat de la política lingüística. La seva funció és la creació de corpus terminològics vàlids per als francòfons referents a diferents camps socials per tal que adoptin els termes correctes en llengua francesa i s'eviti el contagi i la interferència de l'anglès. Per exemple, aquesta Oficina publica la terminologia referent al món de l'esport o al de l'automòbil. Així, si els francòfons volen dir «embragatge» i no saben com fer-ho o els ve directament al cap el terme anglès, tenen aquest material lingüístic que els proporciona el nom del mot en la seva llengua. Així, es garanteix que el francès cobreixi totes les necessitats comunicatives d'una societat moderna i que no necessiti utilitzar termes de l'anglès per definir els conceptes de la realitat. Per tant, la llengua francesa disposa de manuals terminològics a fi que cobreixi el camp del comerç, del negoci, del treball, entre d'altres. En definitiva, que en francès pugui expressar-se qualsevol cosa.

Aquest organisme és especialment important a l'hora d'adaptar els neologismes a la llengua francesa i de posar-los en circulació per tal que el terme francès sigui conegut. Normalment, totes les innovacions lingüístiques arriben sempre des de l'anglès; el que fa aquest organisme és alertar de totes aquests nous conceptes i els adapta al codi lingüístic propi. S'ha dit que l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa és molt més ràpida a l'hora d'adoptar aquests termes, molt més que el seu homòleg francès que es «relaxa» més i no es preocupa si els ciutadans francesos reben alguna innovació terminològica en anglès i s'escampi el seu ús, ja que no veuen que la seva llengua estigui en perill a França¹⁸.

Pel que fa a l'Oficina, els quatre objectius bàsics que té són els següents:

En primer lloc, informa sobre la situació del francès al Quebec. És a dir, publicació d'estudis sociològics que mostren quin és el tant per cent d'angloparlants i francòfons al territori, quina llengua adopten els immigrants en arribar al Quebec, si es garanteix la transmissió familiar de la llengua entre la població nadiua, si la llengua utilitzada a la llar i al carrer coincideixen o no, nivell de bilingüisme de la societat, filiacions polítiques (si hi ha major grau de pertinença al Canadà per part dels francòfons; és a dir, si la llengua condiciona el sentiment patriòtic), entre d'altres.

En segon lloc, organització i creació de diferents activitats per tal d'estendre l'ús social del francès i conscienciar la població de l'estima i protecció de la llengua pròpia.

En tercer lloc, potenciar l'ús de la llengua i garantir una correcta francesització de la societat en tots els aspectes.

En quart lloc, vetlar perquè les empreses i grans centres de negocis tinguin una política lingüística adequada en favor del francès, l'utilitzin amb normalitat entre els treballadors (ja sigui el cap, els empleats, els encarregats..), sigui la llengua de treball i en la qual es funcioni dins l'empresa.

L'OLF, juntament amb la Comissió, paren especial atenció al compliment lingüístic de la normativa per part de les empreses, n'elaboren informes, fan inspeccions periòdiques i, en cas que no es compleixi totalment o parcial algun punt de la norma de predominança de la

llengua pròpia, creen informes per tal d'assessorar a l'empresa perquè canviï el seu comportament.

A part d'això, el president actual de l'OLF també és l'encarregat de la Comissió de Toponímia (*Commission de Toponymie*) que regula que els noms dels llocs tinguin la seva correcta denominació en francès i que no hagin de recórrer a qualsevol altra designació forana. En cas que hi hagi algun buit terminològic -algun indret que, per motius diversos, no tinguin el seu equivalent en francès- s'encarrega de crear-ne¹⁸.

5. El francès, llengua de treball

El punt concret de la llei que s'encarrega de l'ús de la llengua en els negocis és l'article 141. Aquest diu que s'han de crear programes de francesització de les empreses a totes aquelles que en tinguin un ús deficitari o insuficient. L'aplicació d'aquest programa i la seva major o menor intensitat dependrà del nombre de treballadors i de la realitat de cada empresa. És evident que una gran multinacional necessita més atenció i assessorament que una empresa més petita i amb menys treballadors. Per tant, si una empresa consta de 50 empleats, amb un programa de francesització n'hi ha prou. En canvi, si l'empresa té 100 o més treballadors, és necessària la creació d'un comitè de francesització. Aquests programes no es realitzen al marge de l'empresa sinó que requereixen de la implicació del personal que hi treballa; per tant, els sindicats i els treballadors també participaran en aquests comitès o programes per tal d'assegurar-ne la màxima efectivitat i posada en pràctica.

Si es passen de forma satisfactòria aquests programes o comissions, s'obté «el certificat de francesització». Això a la pràctica només s'aplica a les empreses grans, perquè les empreses menors no disposen de recursos per complir tot allò que exigeix la llei i perquè l'Administració tampoc no pot encarregar-se de totes i cadascuna de les empreses existents al país. Per tant, aquesta regulació lingüística sobretot se centra en les empreses que tenen almenys 50 treballadors. És obligatori per part de qualsevol multinacional inscriure's a l'OLF perquè aquesta pugui fer un estudi detallat del comportament lingüístic del negoci. Amb la implicació de tot el personal treballador, s'adoptarà una correcta francesització i el negoci es comprometrà a mantenir aquesta actitud lingüística en tot moment.

Quant a les empreses petites, la seva regulació és avui dia encara escassa però no inexistent: s'ha intentat incidir en els petits comerços i s'ha fet, però en petit nombre.

Per tant, l'objectiu primordial és referent a les empreses grans -perquè són les que vertaderament més influeixen en el conjunt de la població- i per això es vol que tot el referent al treball econòmic (comunicacions internes -personal de l'empresa- i externes -relació amb el públic-, programes de les noves tecnologies, etc.) siguin netament en francès.

Aquest programa normalment té una durada temporal. Finalitzarà, per tant, quan l'empresa hagi reeixit en la tasca normalitzadora de la llengua. Si ens atenem a les dades aportades fins ara, veim que un 70% de les empreses del Quebec disposen d'aquest certificat. El 30% restant es tracta d'empreses que estan en procés de complimentar el programa o bé d'empreses noves que acaben d'incorporar-se al mercat i que encara estan en plena anàlisi i confecció d'un programa de francesització propi; per tant, encara no disposen d'un pla adaptat a la seva realitat perquè s'està estudiant el seu cas. Cal dir que cada empresa és

analitzada rigorosament en funció de criteris lingüístics i que cada programa respon a les necessitats particulars de cada empresa.

Així mateix, aquest certificat té una duració limitada i les empreses, al cap d'un temps, han de revalidar-lo.

A més, les empreses que s'instal·len al Quebec han de ser conscients que han de dur a terme una política diferent en aquest territori que a la resta del Canadà. És a dir, és el cas que hem esmentat abans amb el KFC que al Quebec no només canvia el nom en francès sinó que adopta una política lingüística totalment diferent que a qualsevol altre lloc del Canadà o d'Amèrica del nord. L'empresa, si no pot garantir un ús hegemònic del francès a l'empresa, sí que pot acollir-se a un programa de multilingüisme on el francès hi tenguí una presència destacada. L'objectiu és evitar que es creïn col·lectius anglòfons que funcionin autònomament.

Explicat així, pot semblar que la política lingüística quant a les empreses sigui dura. En un principi, els objectius són evidents i ambiciosos; però a la pràctica, l'aplicació és més suau. Algunes empreses poden sol·licitar tractaments especials o exempcions a aquesta llei com ara les empreses que tenen la seu central ubicada fora del Quebec, algunes altres que realitzen treballs de recerca, etc.

A dia d'avui, no hi ha dades d'anul·lació de certificats però sí de suspensions en aquells casos que l'empresa no ha complert amb allò que s'havia acordat.

Un dels problemes terminològics freqüents és que la raó social no acaba sent francesitzada perquè la normativa només exigeix la traducció de les normes genèriques¹⁹

5.1. Ús del francès a l'Administració i als organismes públics

Si bé els funcionaris tenen l'obligatorietat de conèixer i utilitzar el francès en les seves comunicacions amb el públic, els càrrecs electes (això és, diputats, senadors i tot allò referent als organismes polítics), no.

A l'Administració quebequesa en concret, qualsevol ciutadà té dret de ser atès en francès - però no en anglès-. Això és així llevat d'alguns organismes especials que esmenta la Carta. En alguns camps com ara la sanitat, es disposa d'un règim especial i els ciutadans angloparlants sí tenen garantits per llei els seus drets. Abans, tothom que treballava en aquests organismes, independentment de la relació cara al públic que exercissin, havien d'acreditar uns coneixements suficients de francès. Però hi hagué una reforma l'any 1993 que rebaixava la llei i exigia que només aquells que haguessin de comunicar-se directament amb els usuaris havien de dominar perfectament el francès i fer-ne ús a tothora.

Pel que fa als fulletons que reparteix l'Administració en la seva comunicació amb els ciutadans, pot dir-se que són únicament en francès o, en alguns casos, bilingüe.

¹⁹ Vegeu Mas, Gemma; TERM CAT, Centre de Terminologia; Pereña, Mònica; Ramon Solé, Joan; Direcció General de Política Lingüística. *La política lingüística al Quebec (II)*. Barcelona.

En el camp de la justícia no hi ha cap regulació que exigeixi l'ús predominant de cap llengua. És a dir, els jutges poden decidir si utilitzar el francès o l'anglès indistintament. A la pràctica, però, la justícia funciona només en francès ja que la majoria de jutges són quebequesos de socarrel i no disposen de massa mobilitat sinó que el seu camp de treball se situa únicament al Quebec ¹⁹

Quant als Països Catalans, Catalunya és l'únic lloc amb institucions de regulació lingüística semblants a les quebequeses. S'hi han creat organismes per vetlar pel compliment de la retolació en català i la defensa dels drets dels catalanoparlants. Un exemple seria que l'Agència Catalana de Consum -depenent de la Generalitat- és qui garanteix i vetla perquè les informacions i els documents públics i privats estiguin en català. D'igual manera, també hi ha un organisme creat específicament per tal de garantir que qualsevol negoci privat que se situa al territori del Principat tenguí el seu rètol almenys en català. Si algun comerç no respecta la normativa lingüística, qualsevol ciutadà pot anar a notificar-ho en aquesta institució. El que farà aquesta és posar-se en contacte directament amb el propietari del negoci; se l'avisarà en primer lloc -igual que fa l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa-. Si no es fa cas de les advertències, el propietari sí que podrà ser sancionat econòmicament de forma proporcional a la infracció de la norma. Aquesta disposició que «tots els establiments han de tenir almenys la seva retolació en català» no exclou l'ús d'altres llengües com, per exemple, l'espanyol. Contràriament al que s'ha anat dient des de mitjans de comunicació espanyols, no es bandeja la llengua de Cervantes -ni cap altra- sinó que s'exigeix que mínimament el català hi tenguí presència, als negocis, i de forma predominant. Després podrà afegir-se la mateixa informació en qualsevol altra llengua. Perquè, si no es fes així, els catalanoparlants veurien com la seva llengua quasi desapareix de la retolació i de l'ambient del carrer el que, consegüentment, tendria incidència en l'autoestima dels catalanoparlants. Això és així ja que, si feim un tomb per alguna ciutat del Principat i després feim el mateix a qualsevol altre lloc del domini lingüístic, veurem com al primer territori tot està escrit en català -perquè la llei ho estipula- i qualsevol catalanoparlant podrà sentir-se més segur a l'hora d'entrar en un negoci i utilitzar la seva llengua perquè veurà que allà el català és reconegut i present. En canvi, si fa un tomb per qualsevol altre lloc del domini lingüístic, veurà com tota la retolació és en espanyol, francès o italià -depenent del territori que anem- i això el desencoratjarà a usar-ne la llengua. El prestigi del català, doncs, es veurà minvat en ser inexistent en l'atmosfera del carrer. És a dir, les regulacions lingüístiques respecte l'ús d'una o altra llengua van encaminades a estendre l'ús de la llengua pròpia i a fer-la present en la vida de la gent. Si aquesta llengua és inexistent en la retolació pública o la seva presència és «opcional», la desaparició lingüística i a la consegüent folklorització pot produir-se.

Al conjunt dels territoris de parla catalana la situació és diferent segons el territori, com sempre ocorre. Al Principat ja hem dit que les lleis lingüístiques són favorables a la llengua pròpia -però no tenen tanta incidència com al Quebec perquè la Catalunya autonòmica té menys competències-.

Però a les Illes Balears, per exemple, la retolació en català, en no haver-hi cap llei que n'exigeixi l'obligatorietat, és «opcional». Així ens trobam amb què en alguns municipis, com ara Manacor, quasi tots els comerços tenen les seves indicacions en català. Mentre que, si anam a la capital (Palma) o a Calvià, la presència del català a la via pública és quasi inexistent.

Al País Valencià i la Franja tot o quasi tot és predominantment en espanyol (encara més a la Franja en no ser el català oficial a l'Aragó).

A la Catalunya nord tot està escrit en francès; això sí, aquest territori també participà en una campanya de repartiment d'adhesius als comerços que indicaven «Ací es parla català» per tal de fer veure al potencial usuari que en aquell establiment s'utilitzava la seva llengua. No obstant això, la Catalunya nord sol ser molt procliva a demostrar la seva catalanitat en termes identitaris però, pel que fa a la llengua, hi està quasi extingida²⁰. Es fa referència a la «catalanitat» de la zona però en francès.

Pel que fa a l'Alguer, en el camp dels negocis privats i en la retolació viària, sí s'ha incorporat el català. Oralment, la llengua cada cop es parla menys -sobretot pel que fa a la gent jove- però els panells i la senyalització viària de l'entorn incorpora el català. Això és a causa d'un acord que hi hagué entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de l'Alguer. Des del Principat s'instava a l'Alguer a fer ús del català en les seves comunicacions amb els ciutadans per tal de mantenir el patrimoni cultural que és el fet que s'hi parli català en una zona tan remota de l'Estat italià.

A part, l'Alguer ha inclòs el català en el menú dels bars, les cartes i altres establiments a causa que la llengua és un motiu d'atracció per força turistes del Principat que hi van sobretot pel tema lingüístic. Aquest fenomen pot anar vinculat també al de la Catalunya nord; volen fer notar la seva catalanitat per dues raons: una, per tal de diferenciar-se de la resta de «ciutadans francesos» i tenir cert orgull «regional» de catalanitat; a part, fer-se dir a els mateixos «catalans» és l'únic substrat que els queda de la seva antiga identitat ja que n'han perdut el tret més definitori: la llengua. I, per altra banda, en haver-hi tants turistes de la «Catalogne» autonòmica que hi van per proximitat no només geogràfica sinó també cultural, intenten mostrar-se com a «catalans» perquè saben que això és un atractiu turístic. Els webs de l'Ajuntament de l'Alguer i el del Departament dels Pirineus Orientals estan en català tot i que de forma precària (molta informació apareix només en italià i francès, respectivament, i només es tradueixen els títols de les seccions). Això és perquè saben que molts visitants catalanoparlants entren als respectius portals electrònics abans de visitar aquests territoris. Si hi veuen «afinitat» lingüística, s'animen a visitar-los.

²⁰ Tal i com indica Olga Fullana en el seu article *La llengua i la identitat catalana a la Catalunya esdevinguda francesa: Alguns aspectes històrics*: «[...] per als catalans del nord que senten inquietud per la cultura autòctona i per la llengua històrica del país, la Catalunya del Sud constitueix ara mateix un estímul molt important per mantenir l'esperança que el procés de substitució lingüística, avui tan avançat, es podrà aturar i que l'arraconament de la cultura catalana es podrà reconduir, entre altres coses perquè, més enllà del record de la llengua dels avis, saber que el català encara viu i es desenvolupa amb plenitud en un espai contigu suposa un munt d'oportunitats i de complicitats possibles. I és que no es pot negar que, malgrat les vicissituds viscudes i les circumstàncies adverses, la consciència de catalanitat, passant o no per la llengua, és avui ben viva i ben estesa a la Catalunya del Nord; una catalanitat particular, diversa de la dels catalans del sud, que molts coincideixen a definir com a identitat complexa»

5.2. L'educació

Al Quebec, hi ha dues línies educatives en funció de la llengua. Una per als alumnes que volen rebre l'educació en anglès i una altra per als que prefereixen el francès. Pel que fa a les escoles de titularitat privada, com que són subvencionades pel govern quebequès, han d'atendre's als postulats que marca la *Bill 101*. Mentre que les escoles de titularitat pública, són confessionals i exerceixen la docència íntegrament en francès.

Fins fa poc, la divisió escolar era diferent. Els centres educatius no es dividien per criteris lingüístics sinó confessionals. Avui dia, a causa de la Revolució Tranquil·la que hi hagué per motius purament lingüístics, els centres es divideixen en funció de la tria de llengua. Cal dir, però, que així com les escoles angleses tenen l'opció de fer una immersió lingüística totalment en francès, les escoles franceses no poden fer el mateix a la inversa.

Molts immigrants han sol·licitat entrar a l'escola anglesa però no han pogut fer-ho. El seu dret a ser escolaritzats en anglès i no en francès està en procés de resolució per la via judicial. No únicament han volgut accedir a una educació en anglès els al·lòfons sinó que també alguns pares francòfons volen acollir-se als programes escolars en anglès ja que veuen com els seus fills tenen unes competències baixes en la llengua de Shakespeare.

Això fa que socialment els alumnes d'ambdues xarxes no siguin competents (o no suficientment) en la llengua en la qual no han estat escolaritzats (anglès o francès). Així, presenten deficiències en les seves habilitats comunicatives. Hi ha, aleshores, una polarització clara: joves monolingües en francès o anglès. Tot amb tot, aquesta situació fins fa poc no és ben rebuda entre la societat i s'estan adoptant mesures per fer que els ciutadans siguin perfectament competents en les dues llengües; a diferència de les institucions que reflecteixen un monolingüisme francès.

Encara que paregui estrany, els angloparlants són més bilingües que els francòfons. Aquests darrers són més fidels a la seva llengua i no l'abandonen tan fàcilment.

Malgrat tot, la tendència està canviant. Segons les darreres dades publicades pel govern quebequès, els joves tendeixen al bilingüisme¹⁹.

Seria una situació semblant a la de Catalunya, on després de l'etapa d'immersió lingüística, tots els que han passat per la xarxa escolar catalana són capaços d'expressar-se adequadament en les dues llengües oficials, encara que tendixin a utilitzar-ne més una o l'altra. Al Principat, els catalanoparlants dominen perfectament el castellà -és la llengua omnipresent i tots la coneixen per molt que no la facin servir-. Pel que fa als castellanoparlants d'origen, aquests gràcies a la immersió poden accedir al català ja que, per via materna, no l'han conegut. I són capaços d'expressar-s'hi sense problemes en acabar l'educació obligatòria.

Al País Valencià existeixen dues línies educatives també, una en valencià i l'altra en castellà. No obstant això, ni tan sols els que van a la línia en valencià tenen una competència plena en valencià perquè molts professors que exerceixen la docència en aquesta línia no tenen la capacitació lingüística idònia i fan les classes en castellà. Tot això no és casual ja que la Generalitat valenciana du a terme una política de contranormalització de la llengua pròpia i les «línies en valencià» a la pràctica, per tant, són paper mullat.

A les Illes Balears, fins l'actual govern Bauzá, l'aplicació de la immersió lingüística depenia del centre. A la Part Forana, la gran majoria aplicava l'educació totalment en català mentre que a Palma i la seva àrea metropolitana, l'educació en llengua pròpia presentava xifres diverses segons el centre. Hi havia l'anomenat *Decret de Mínims* que establí que almenys un 50% de les classes havien de ser en català. Després, si el centre ho trobava oportú, podia augmentar el percentatge de docència en llengua pròpia. No obstant això, malgrat aquesta «immersió a la carta», els alumnes castellanoparlants de les Balears dominaven el català a nivell escrit però majoritàriament no l'empraven en les seves relacions personals. Només on l'entorn era predominantment catalanoparlant -Part Forana- els castellanoparlants dominaven el català oral.

A la Catalunya nord, l'educació en català depèn de la xarxa escolar privada -subvencionada per la Generalitat catalana- La Bressola, que presenta tota l'oferta educativa en català. Tot i que tenguí prestigi a causa del model educatiu que aplica, no cobreix tot el territori de la Catalunya nord per motius econòmics i per problemes amb l'Administració francesa que, com ja sabem, només reconeix com a llengua pròpia de «La République» el francès. No obstant això, els alumnes sortints d'aquesta educació poden ser competents en català però no poden fer-lo servir fora de les aules ja que l'entorn és en la seva totalitat francòfon i, no només això, sinó que no serien entesos en un comerç o un altre establiment públic si s'hi adreçassin en català.

5.3. La presència del francès en les xarxes socials i les tecnologies de la informació

La Carta estipula que tot el programari utilitzat ha d'estar en francès. Només hi ha l'exempció de no utilitzar-lo en aquesta llengua si la versió francesa d'un determinat programa no existeix o està menys actualitzada. També pot argüir-se emprar el programari en una llengua no francesa si el producte és més barat.

Com que la principal llengua que aporta innovacions tecnològiques és l'anglesa, els productes oferts en aquesta llengua són més econòmics i, per tant, són els escollits pels consumidors.

Per tant, la presència del francès en les noves tecnologies és insuficient. A part, hi ha algunes contradiccions com ara que empreses que hagin assolit el certificat de «francesització» utilitzen programes informàtics en llengua anglesa. Per intentar contrarestar això, el govern quebequès ofereix incentius econòmics a les empreses que emprin el francès en l'ús de les tecnologies. Malgrat tot, aquestes subvencions no són gaire quantioses.

Hi ha hagut queixes a les demandes de la Carta d'emprar el francès en programes virtuals; alguns treballadors han fet ús de la seva «llibertat d'expressió» per argüir que tenen dret a emprar la llengua que ells considerin oportú en el seu lliure ús de les noves tecnologies.

L'anglès, doncs, per molts esforços que es facin des del govern quebequès, continua emprant-se majoritàriament en el programari tecnològic. I és la llengua d'acollida per part dels immigrants que arriben al Quebec. El Canadà, globalment, funciona en anglès pel que

fa al programari de les empreses i el mateix ocorre amb la majoria de grans empreses arreu del món.

Cal esmentar l'existència de La Direcció de Serveis Lingüístics (DSL) de l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa (OLF). La DSL originàriament té el seu focus en la terminologia però també atén molts de dubtes lingüístics generals. Es té constància d'aquest fet gràcies al servei telefònic de consultes que posa en relleu que un 60% dels dubtes són de llengua general i el 40% restant terminològiques.

L'àmbit de treball d'aquest organisme ha anat canviant al llarg dels anys. En el moment de la seva creació, constava d'un elevat nombre de treballadors que s'encarregaven de la publicació de cartells, productes i reculls lèxics enfocats a les empreses i institucions. Mentre que ara, el volum de treballadors ha disminuït significativament i el seu treball és més minso. Avui dia, se centren en el Banc de Terminologia del Quebec (*Banque de Terminologie du Québec*) que ha estat comercialitzat sota el nom de Gran Diccionari Terminològic (*Grand Dictionnaire Terminologique*). És un diccionari que permet consultar-hi un corpus temàtic lèxic sobre qualsevol camp social o científic. S'ha centrat, fonamentalment, en quatre àmbits temàtics que són: les tecnologies de la informació i la comunicació (Internet, telecomunicació...), les ciències de la salut (farmacologia, genètica, cardiologia...), l'àmbit industrial (robòtica, domòtica, automòbil, transport...) i l'àmbit de gestió (comptabilitat i finances, comerç, publicitat, màrqueting...).

També hi ha el Servei de Consultes de la DSL, el primer organisme que va crear l'OLF. Va néixer el 1962 per tal d'atendre els dubtes lingüístics de la societat. Fins l'any 1996 el servei fou gratuït i, a partir d'aquest any, esdevingué de pagament (l'usuari ha d'abonar un import per cada telefonada). Això es féu no per ànim lucratiu sinó per evitar que l'usuari demanés reiteradament el mateix nombroses vegades. Tot i que aquest sistema tarifari estigui obert a la població en general, els qui més en fan ús són professionals de la llengua o de l'àmbit de la docència: traductors, intèrprets, docents... El sistema és personalitzat; per tant, no se centra tant en donar solucions genèriques a qualsevol cas sinó que se centra en casos específics i dóna respostes concretes.

El servei només pot usar-se telefònicament (no és operatiu via fax o correu electrònic). Els treballadors tenen a la seva disposició equips informàtics que disposen de bases de dades per realitzar les consultes lingüístiques pertinents; així doncs, tenen al seu abast diccionaris, gramàtiques i altres recursos. La majoria de dubtes telefònics poden resoldre's en 10 minuts. Si la consulta du més temps, es telefona a l'usuari en dues hores (o al dia següent com a màxim) per resoldre-li la seva consulta.

Tots els dubtes formulats són enregistrats en un full d'Access de Microsoft per tal de poder-ne fer, a posteriori, els estudis escaients.

Aquest Servei de Consultes vinculat a la DSL disposa d'altres serveis a part del de la consulta telefònica com és el telèfon lingüístic a través d'Internet i un servei per als que consulten el Gran Diccionari Terminològic perquè hi deixin els seus suggeriments sobre allò que hi manca per tal de poder millorar el servei de cara al futur. Es pot fer un paral·lelisme d'aquest telèfon lingüístic amb el que la Generalitat catalana, a través de la seva Direcció General de Política Lingüística, posà. El servei de consulta per Internet

incloïa un apartat de «Preguntes més freqüents» elaborat a partir dels dubtes més demanats al servei telefònic¹⁹.

Pel que fa als dubtes terminològics, en el cas català és el TERMCAT qui s'encarrega de resoldre aquestes qüestions juntament amb el Cercaterm, servei ofert en diverses llengües que serveix per fer consultes en línia en anglès, francès, espanyol i català.

6. Conclusions

Com a conclusió, en primer lloc, podem dir que el Quebec és un territori singular dins el conjunt del Canadà. De tots els territoris que formen aquest Estat, és l'únic que ha aconseguit mantenir viu el seu tret identitari més important -la llengua-. Això ha estat possible gràcies a l'aplicació d'una legislació lingüística força rellevant -l'anomenada *Bill 101*- i tota la resta d'organismes polítics que se n'han creat, fruit d'aquesta llei. La institució més rellevant -però no l'única- és *L'oficina Quebequesa de la Llengua Francesa* que s'encarrega de vetlar per la normalització del francès en territori quebequès. Té especial incidència en el pla terminològic perquè aporta corpus temàtics de diferents camps socials i evita la proliferació d'anglicismes, així com també exerceix altres funcions que garanteixen que el francès sigui la llengua social, comuna i imprescindible per fer vida al Quebec.

En segon lloc, també hem comentat quina és la situació que viu el francès en altres territoris francòfons del Canadà. Hem vist com el fet de no adoptar polítiques lingüístiques fortes únicament porta a la desaparició o minorització de la llengua pròpia (les dades referents a l'ús del francès fora del Quebec són força baixes). Tot amb tot, hi ha una tendència creixent de les línies educatives bilingües en anglès-francès però no són majoritàries ni tenen una repercussió clara en els usos lingüístics de la societat.

En tercer lloc, un altre punt a destacar és la ciutat de Montreal, la capital del país i l'únic territori bilingüe en territori quebequès. Malgrat les lleis de normalització lingüística i l'oficialitat única del francès, la comunitat anglòfona pot fer vida apart ja que disposa de tot un seguit de serveis socials bàsics (escoles, hospitals, entre d'altres) que els permeten viure aïllats de la comunitat francòfona. Podem copsar, també, com la llengua és un factor definitori de la identitat nacional; així, els quebequesos francòfons se senten més lligats al Quebec mentre que els anglòfons tenen un sentiment més aviat únicament canadenc. Hem comparat aquest factor d'identificació nacional amb Catalunya i hem vist que l'ús de la llengua i el sentiment patriòtic normalment va lligat (com més català, més catalanitat; el mateix ocorre amb els hispanoparlants i el sentiment d'espanyolitat), tot i que no sempre és un factor decisiu.

En quart lloc, cal dir que el territori del domini lingüístic català que més s'identifica amb el Quebec és Catalunya. Malauradament, no té les mateixes competències que aquesta zona del Canadà -a Catalunya el català és cooficial juntament amb el castellà; al Quebec el francès és l'única llengua que té rang d'oficialitat-. També el gruix de població catalanòfona i francòfona difereix: en el primer cas, els catalanòfons estan en franca minoria tot i els intents de la Generalitat per blindar la immersió lingüística i impulsar la llengua pròpia. Al Quebec, els francòfons són una majoria clara al territori, únicament «romp» l'homogeneïtat lingüística la ciutat de Montreal. Així i tot, a aquesta ciutat els francòfons són majoria i tenen un pes determinant. En el cas català, a Barcelona l'ús del català no és majoritari, la llengua pràcticament hegemònica del carrer és el castellà. Ja ni parlem de València o Palma.

En cinquè lloc, malgrat aquestes circumstàncies, el Principat -tot i els obstacles legals que té el català per sobreviure- ha aconseguit blindar la immersió lingüística i fer que sigui una

llengua coneguda per quasi tota la població catalana. No només això, sinó que la immensa majoria de catalans són capaços de mantenir-hi una conversa. Tot i que el gruix castellanoparlant a Catalunya sigui superior al conjunt d'anglòfons al Quebec, aquests no veuen amb hostilitat el català ni en són refractaris sinó que estan d'acord en què el català tengui un paper preponderant en la vida social. Això es manifesta en la majoria parlamentària catalana que és claríssimament favorable al català. Al Quebec els parlants d'anglès són molt menys però estan més organitzats políticament. Al camp educatiu, doncs, no hi ha una doble xarxa català-castellà (com sí hi és al Quebec en anglès-francès). Per tant, la societat catalana seria més unitària globalment -tot i que no culturalment- ja que no hi hauria separació de centres educatius en funció de la llengua.

En sisè lloc, altres diferències són que, mentre al Quebec la religió catòlica va associada als francòfons i la protestant als anglòfons, a Catalunya la societat té un caire més laic. Fins i tot les escoles de titularitat confessional o privada tenen l'obligació d'utilitzar el català com a llengua vehicular. En el cas quebequès, normalment les escoles d'orientació protestant utilitzen l'anglès com a primera llengua.

En setè lloc, una altra similitud entre el cas català i quebequès és la llei de retolació vigent en el Principat. La que postula que tot negoci que s'ubiqui en territori català «almenys» ha d'estar retolat en llengua pròpia. Si un catalanoparlant veu infringits els seus drets, pot adreçar-se a *L'Oficina de Drets Lingüístics* de la Generalitat. El mateix ocorre en el cas quebequès. No obstant això, el camp més feble del català en els negocis no és la retolació dels panells interiors i exteriors (igual que la raó social del comerç) sinó l'etiquetatge dels productes. Tot i que la *Llei Catalana del Comerç* digui que tot producte comercialitzat a Catalunya ha d'estar escrit en llengua pròpia, la majoria d'empreses continuen retolant únicament en espanyol. Aquest fet no es produeix al Quebec.

Finalment i en setè lloc, pel que fa a l'aspecte polític, ambdós territoris són molt semblants. Tot i que avui dia al Quebec hi hagi un govern socialdemòcrata de caire federalista -les darreres eleccions varen fer caure l'antic govern sobiranista-, es preveu que la societat quebequesa aviat tornarà a reclamar l'organització d'un altre referèndum. A Catalunya el procés sobiranista, actualment, està en plena ebullició. Per tant, es tracta de dos territoris que, malgrat tenir cultures diferents -un és de naturalesa americana i l'altre de tarannà europeu- comparteixen l'anhel d'esdevenir lliures. Si Catalunya aconsegueix constituir-se en Estat, tot apunta que moltes de les polítiques lingüístiques que s'han dut a terme al Quebec seran aplicades a Catalunya. Es disposaria de ple autogovern i de capacitat absoluta per decidir sobre els afers propis. Avui dia, el major obstacle de la normalització lingüística -i nacional- catalana és la pertinença a l'Estat espanyol. El federalisme s'ha vist impossible i el govern espanyol només boicota qualsevol intent que el català esdevingui una llengua «normal». Al Quebec la llengua francesa té un tracte exquisit i no necessiten la independència política plena per mantenir-hi la seva vigència. Cal dir que si Catalunya, des de la transició, hagués gaudit de la mateixa sobirania legislativa que el Quebec, el català a dia d'avui seria força més viu del que ho és ara.

7. Bibliografia citada

Fullana Noell, Olga. 2013. *La llengua i la identitat catalanes a la Catalunya esdevinguda francesa: Alguns aspectes històrics*. Universitat de Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes. Barcelona. [en xarxa]. <<http://www.romaniaminor.net/ianua/Ianua13/01/07.pdf>> [consulta 15/04/2015].

Mas, Gemma; TERMCAT, Centre de Terminologia; Pereña, Mònica; Ramon Solé, Joan; Direcció General de Política Lingüística. *La política lingüística al Quebec (I)*. Barcelona. [en xarxa]. <<http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/127853/177217>> [consulta 8/04/2015]

Mas, Gemma; TERMCAT, Centre de Terminologia; Pereña, Mònica; Ramon Solé, Joan; Direcció General de Política Lingüística. *La política lingüística al Quebec (II)*. Barcelona. [en xarxa]. <http://fdbdrep.gencat.cat/ConsultaIea/ws/ieaweb/cerca2/t_catalog_en/RecordIEABIB?upp=0&m=1&w=NATIVE%28%27+CAT_AUTORS+ph+words+%27%27MAS+FOSSAS%2C+Gemma%27%27+%27%29&ra=y> [consulta 8/04/2015].

Chevrier, Marc. 1997. *Las leyes y los idiomas en Québec. Principios y medios de la política lingüística quebequense*. La Biblioteca Los estudios. Quebec (Canadà). [en xarxa]. <<http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/bs64401>> [consulta 12/03/2015].

Galindo Vives, Alejandra. 2010. *Estudio acerca de la influencia del idioma francés en el léxico del idioma inglés en Quebec*. Universidad de Chile, Facultad de Filosofía y Humanidades. Departamento de Lingüística. Xile. [en xarxa]. <http://repositorio.uchile.cl/tesis/uchile/2010/fi-galindo_a/pdfAmont/fi-galindo_a.pdf> [consulta 5/02/2015].

Calafat, Rosa. 2014-2015. *El lèxic i els mitjans de comunicació. Varietat i variació en el llenguatge de segona oralitat. Neologies, formació sintagmàtica i fraseològica als mitjans de comunicació*. Universitat de les Illes Balears. Palma.

Centre d'Estudis d'Opinió. 2015. *Baròmetre de Valoració del Govern 2015*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. [en xarxa]. <www.ara.cat/politica/Retrat-societat-catalana_ARAFIL20121012_0001.pdf> [consulta 8/03/2015].

Weinreich, Uriel. 1996. *Llengua i Ús: Llengües en contacte*. Editorial Bromera. Barcelona. [en xarxa] <<http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/129426/178790>> [consulta 1/06/2015].

Segona Edició del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. [en xarxa]. <<http://dlc.iec.cat>> [consulta 10/02/2015].

Edició electrònica del Diccionari Català-Valencià-Balear o Alcover-Moll. [en xarxa]. <<http://dcvb.iec.cat>> [consulta 10/03/2015].